

Knjiga ni avto

Ali naj knjige beremo ali kupujemo?

UVODNIK

Mojca Polona Vaupotič

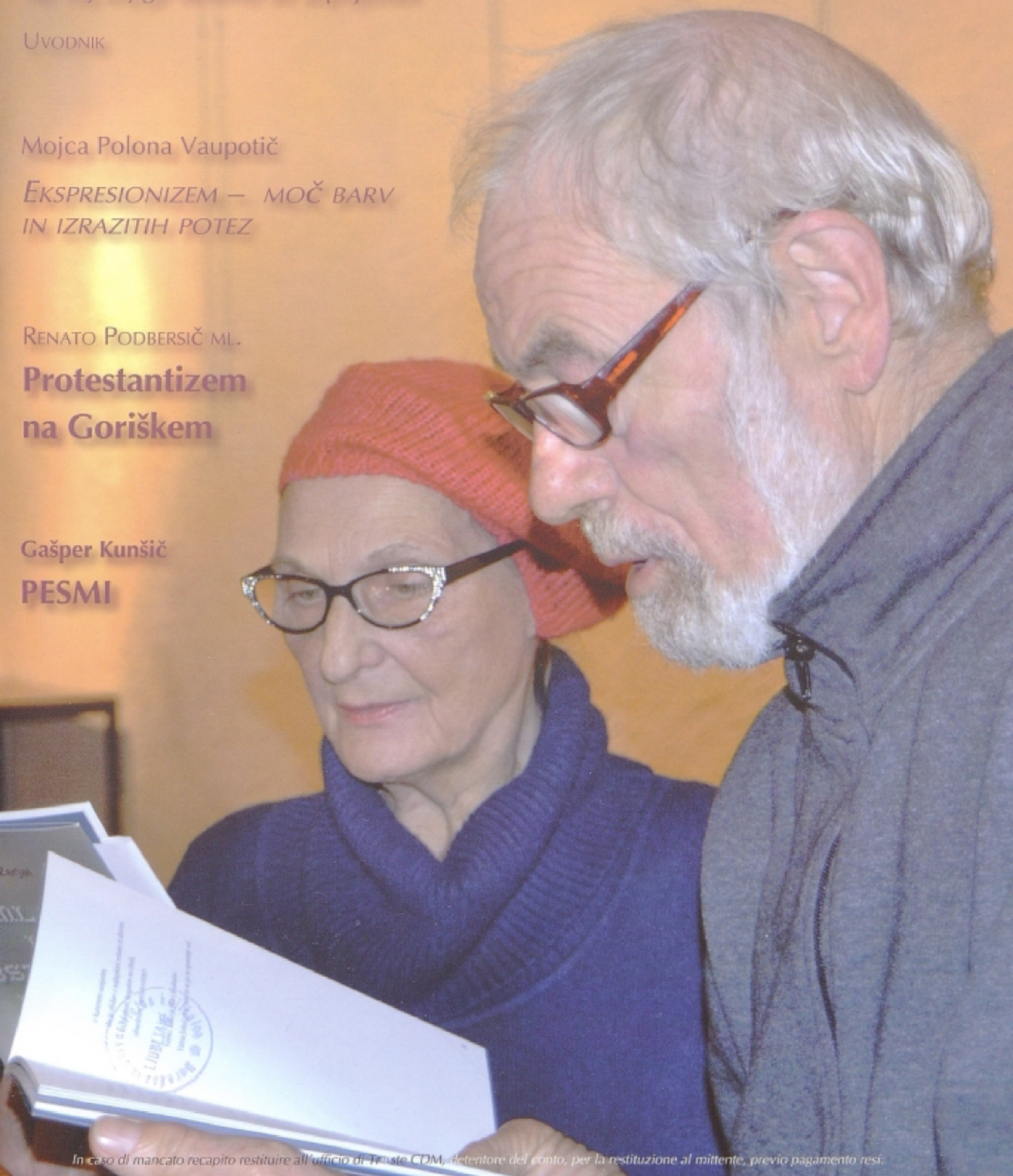
**ĖKSPRESIONIZEM — MOČ BARV
IN IZRAZITIH POTEZ**

RENATO PODBERSIČ ML.

**Protestantizem
na Goriškem**

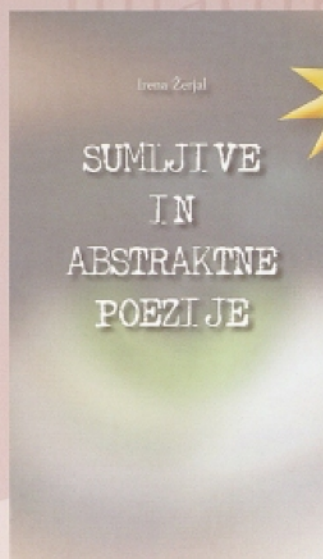
Gašper Kunšič

PESMI

KAZALO

Knjiga ni avto	1
Petra Guna: Črna pločevinasta škatla	2
Gašper Kunšič: Pesmi	4
Jože Bajzek: Preko komunikacije se razodevamo	6
Irena Žerjal: Peta Avenija in smrtne zagate (15)	7
Renato Podbersič ml.: Protestantizem na Goriškem	9
Tatjana Križmančič: Pesem	11
Peter Merkù: Moje življenje v Nemčiji (XLV)	12
Tomaž Simčič: Med načelnostjo in pragmatičnostjo	14
Rozina Švent: Ted (Božidar) Kramolc	16
Mojca Polona Vaupotič: Ekspresionizem – moč barv in izrazitih potez	20
Antena	23
Ocene: V. Purič, Brez zime (M. Artač); L. Detela, Zapleti v vijugah časa	30
Knjižnica Dušana Černeta (108)	32

Irena Žerjal

SUMLJIVE IN
ABSTRAKTNE POEZIJE

Nova pesničina zbirka, ki jo sestavlja pet sklopov, izpoveduje čustva in pripoveduje o prijateljih, spominja se obiskanih mest, tržaških in tujih ustvarjalcev (Černigoja, Bambiča, Bartola, Plečnika, Shakespeara). Pesnica se počuti doma tako v Trstu kot v Ljubljani, v Pragi in New Yorku, v njenih verzih pa se sliši tudi odmev burje, duh po hijacintah in kraški pokrajini.

SLIKA NA PLATNICI: V petek, 22. novembra so v Babni hiši v Ricmanjah, rojstnem kraju pesnice Irene Žerjal, predstavili njeno zadnjo pesniško zbirko »Sumljive in abstraktne poezije«. Pogovor s pesnico je vodila Mairim Cheber, nekaj poezij iz zbirke je prebral domačin Aleksij Pregarc, glasbeni okvir prireditvi pa je nudil mešani pevski zbor Jacobus Galus pod vodstvom Marka Sancina (foto Maver).

Uredništvo in uprava:
ul. Via Donizetti 3, 34133, Trst/Trieste, Italia (EU)
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič
Izdaja: Mladika z.z. o.o.
Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne 21.4.1999 pod številko 114276. Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005 pod številko 11721.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)
Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. – Nova Gorica
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Erika Jazbar, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Jernej Šček, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJ: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €.
Celoletna naročnina za Italijo in druge države 30,00 €;
po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst.
Na banki: Zadruga kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso
(IBAN: IT58 089 2802 2010 1000 0016 916; SWIFT: CCRTIT2TV00).

KNJIGA NI AVTO

Ali naj knjige beremo ali kupujemo?

Če ne bomo brali, nas bo pobralo. Pod tem geslom, ki so si ga organizatorji izposodili pri pesniku Tonetu Pavčku, je konec novembra v Ljubljani potekal 29. slovenski knjižni sejem. Odlična prireditev, namenjena knjigi in svetu, ki se vrti okrog nje. Velike založbe, majhne založbe, samozaložniki, knjigotržci in distributerji so v šestih dneh, kar je za razstavljalce trajal sejem, pokazali svoje knjižne novosti in storitve, ki jih ponujajo, pa še vrsta prireditev je bila zraven, srečanja in pogovori z avtorji, besednimi in drugačnimi ustvarjalci, nadvse zlahtni moment tega praznika knjige.

Letošnji knjižni sejem, s sto razstavljalci in sto osemdesetimi prireditvami – pravijo največji doslej, je imel tudi rekorden obisk, ki naj bi bil do deset odstotkov večji od lanskega.

Nedvomno predstavlja knjižni sejem idealno izložbo slovenske knjižne produkcije, v kateri se srečujejo različni knjižni delavci, izmenjujejo si mnenja, soočajo se s težavami, ki se na tem področju pojavljajo, in skupaj iščejo možne rešitve. Katere pa so težave, ki imajo opraviti s knjigo? Teh je sicer več, od – po mnenju nekaterih – previsoke prodajne cene knjige, ki je povezana z majhnostjo slovenskega knjižnega trga in njegovih potencialnih kupcev torej slovensko govorečih strank, do nizke stopnje bralne kulture v Sloveniji, saj rezultati anket kažejo, da se Slovenija glede bralnih navad uvršča v spodnji srednji razred Evropske zveze, pa še to, da se knjige kupujejo le za otroke ali kot darilo, sami pa si premalokrat privoščimo nakup knjige zase. Knjiga, kot kaže, ni na prvem mestu nakupovalnega seznama Slovencev, na katerem imajo drugi predmeti prednost. Glede elektronskega založništva ni ta v Sloveniji še v ospredju in zgleda tudi, da tako kmalu tudi ne bo. Slovenski trg, in na splošno evropski, močno zaostaja za ame-

riškim v razvoju tovrstnega načina prebiranja knjig, o slovenskem pa strokovnjaki zaenkrat pravijo, da je premajhen za vlaganje v razvoj elektronskega založništva, čeprav lahko slovenski uporabniki dobijo na svetovnem spletu in spletnih trgovinah veliko angleških knjig za svoje bralnike. Tudi med mladimi še vedno prevladuje mnenje, da je papirnata izdaja knjige lepša in daje več zadoščenja kot objava na elektronskem mediju, ker si v knjigo lahko zapišeš, lahko jo posojaš, lahko jo prelistaš, potežkaš in tudi povohaš, medtem ko si pri raznih bralnikih in kindlih vsega tega prikrajšan.

Knjiga ima torej še vedno pomembno vlogo, knjižni sejem vsako leto razveseljuje veliko število starejših in mlajših kupcev, katerim so celo namenjeni vodeni obiski po sejmu, knjige pa se na njem prodajajo vedno manj. Vtis je torej takšen, da je sejem zanimiv kulturni dogodek z izrazito družbeno poanto, kjer si obiskovalci pašejo oči in iščejo dober, poceni nakup za bližajoče se miklavževe in božične praznike, ki pa ni nujno kvaliteten, saj se novosti slabše prodajajo kot starejše knjige z ugodnejšimi cenami. Knjiga je tržni predmet, pa ni le to. Pri dvomilijonskem narodu, kjer je kvaliteta nujno pred kvantiteto, mora knjiga, z vsem, kar prinaša – naj zveni še tako retorično, knjiga je bogastvo, je spodbuda za širjenje uma, razvijanja sposobnosti (kritičnega) mišljenja in presojanja,

pridobivanja novih znanj o sebi, družbi in okolju, je okno v svet – ohraniti svojo osrednjo vlogo. Kdo naj za to poskrbi? V prvi vrsti družina, kjer se otrok navzame dobrih (bralnih) navad, šola, kjer naj ne prevladujejo besede in nasveti, ampak dobri in vredni zgledi, ki vedno vlečejo, in družba, v kateri naj pametne knjige imajo prednost pred pametnimi telefoni.

Petra Guna

Črna pločevinasta škatla

Novela je bila priporočena na 41. literarnem natečaju revije Mladika

Pod curkom vroče vode je še zadnjič splaknila belo skodelico z rdečimi pikami in opazovala, kako se je kavna usedlina počasi odvrtničila v odtok ter za seboj pustila sled drobnih črnih zrn. Še ena njena neprebrana usoda se je skotrljala po odtočnih ceveh. Roki je še malo podržala pod pipo, dokler ji niso členki pordeli in jo je od vroče vode kar malo zbolelo. Včasih jo je bolečina opomnila na to, da je še vedno živa, čeprav je njeno telo že načel zob časa in so se na njenih dlaneh že zarezovalle globoke gube življenja.

Pogledala je na uro. Ja, čas je, da se odpravi. Nataknila je natikače, si ogrnila rdečo jopico in se previdno spustila po stopnicah. Trdno se je oklenila ograje, zadnjič ji je skoraj spodrsnilo. Prečkala je cesto in obstala pred staro hiško, ki je izgledala, kot da v njej že desetletja ne bi živel nihče. V bistvu je izgledala, kot da v njej nikoli ni živel nihče. Kot prostor brez zgodbe, brez vsebine. Delovala ni niti kot rahlo zlovešč zapuščen kraj s kančkom skrivnostnosti. Ne ... Iz nje je zevala le praznina. Kot knjiga z dolgočasnimi olivno zelenimi platnicami, za katero upaš, da v sebi skriva skrivnosten roman, a ko obrneš strani, vate zeva le belina praznih listov. Zamazano rjavkasta fasada, zaprašena okna s spuščeni roletami, razmajana ograja in suha ovijalka, ki se je pohlepno stegovala po balkonu in zidovih.

Oklevajoče se je povzpela po zlizanih stopnicah. Na balkonu so po tleh ležali kosi oblačil, ki so padli z vrvi za perilo, in veter je naokrog raznašal listje in strani starega časopisa. Okrog njenih nog so se smukale tri lisaste rjave mačke. Sploh ni opazila, kdaj so se ji približale. Pritisnila je na kljuko in vrata so se škripajoče vdala. Vanjo je buhnil neprijeten vonj po urinu, umazaniji, postanosti, starosti. Stari ljudje in prostori sčasoma pridobijo nek poseben vonj. Ja, tudi starost ima svoj vonj. Včasih se je zalotila, da povonja pulover, ko ga sleče, išoč ta vonj, ki ga na ljudeh pusti minevanje časa.

Počakala je, da so se njene oči malce privadile na temo, potem pa odrinila vrata na desni ter vstopila v dnevno sobo. V poltemi je prepoznala obrise kavča, mizice in velike omare s policami. Segla je po stikalu,

vendar luč ni delovala. Zadnja omara na desni. Tako so ji rekli.

Previdno se je prebijala med obrisi predmetov, dokler ni prišla do zadnje omare na desni. Počasi jo je odprla. Bila je prazna, v njej je bila le srednje velika črna pločevinasta škatla. To bo to. Vzela jo je v roke ter se hitro podvzela ven, na zrak, stran od vse tesnobe, za katero se ji je zdelo, da obdaja ta prostor, in zaradi katere je čutila kepo v želodcu.

Šele ko je bila spet zunaj in je lahko sproščeno zadihala, si je škatlo natančneje ogledala. Bila je črna in potiskana z velikimi cvetovi rumene in rdeče barve ter presenetljivo lahka. Rada je imela škatle različnih velikosti, oblik in barv, ki so v sebi skrivale šepetajoče skrivnosti in zgodbe. Polnila jih je s predmeti in stvarmi, ki so bili preveč dragoceni, mogoče preveč boleči, da bi jih razpostavila na ogled po svojem domu. Iz njih je dišalo po spominih, po trenutkih, ki bi sicer mogoče zbledeli v daljno preteklost, kot zbledijo črke na časopisu, če ga pustiš predolgo na soncu. V tisti modri, okrašeni s cvetovi spominčic, so spomini na njeno prvo ljubezen, prva ljubezenska pisma, napisana z okornimi črkami in še bolj okornimi besedami; posušena marjetica, ki ji jo je vročega poletnega večera zataknil za uho, potem ko jo je prvič sramežljivo poljubil za sosedovim skednjem. Tista okrogla in bela je dišala po dojenčkih, z odtisi njihovih drobcenih dlani in stopal in mehkiimi belimi bombažnimi pajacki. Majhen rjav kovček, ki ji ga je oče prinesel z ene svojih trgovskih poti, je napolnila s slikami krajev, ki jih je vedno želela obiskati, in s stvarmi, ki jih je vedno želela storiti, a so iz različnih razlogov ostale le ena izmed želja v njenem kovčku hrepenenj. In tista siva, pločevinasta, v kateri je hranila spomine, ki so jo najbolj boleli. To je odprla samo takrat, ko ji je bilo zares hudo ali ko se je znašla pred pomembnimi življenjskimi odločitvami. Kot Pandorina skrinjica bolečine. Najbrž se ji je zdelo, da jo spomini manj bolijo, če jih zapre v škatlo in pusti nedotaknjene v kotu omare. Mogoče je zato takoj pomislila, da se v tej črni škatli, posuti z rožami, skriva nekaj dragocenega. Da je kot ena izmed njenih škatel polna spominov, bolečin, mogoče želja in hrepenenj.

Bilo je pred kakim tednom dni, ko so jo odpeljali, ženo, ki so jo vsi klicali Mačja gospa. Ne ve, koliko je bila stara, najbrž več kot osemdeset let, in ni prepričana, kako ji je bilo ime, Marta, mogoče Magda, nekaj podobnega. Že celo življenje je živela sama v pusti stari hiši. Nikoli ni imela obiskov, ni imela prijateljev, niti družine. Bila je najbolj sam – in najbrž tudi osamljen človek, tako si je mislila – kar jih je poznala. Njena edina družba so bile mačke, z njimi je ljubeče klepetala, ko je v copatih drsela po balkonu gor in dol. Nihče ni poznal njene zgodbe, zato je sklepala, da je nima, da je bila od vedno sama in osamljena. Da je bila to njena izbira in odločitev. A kljub temu je bila Mačja gospa vse, česar se je bala. Bala se je, da ne bi tudi sama kdaj postala takšna, sama in osamljena. Tega se je bala bolj kot bolezní in smrti. A hkrati se ji je zdelo, da se to njej ne more zgoditi. Ona je vendar imela zgodbo. Imela je kup škatel, polnih zgodb. Imela je preteklost, imela je otroke in vnuke, imela je ljubezni, imela je življenje. Če si nekoč zares živel, pač ne moreš nikoli postati tako sam, kajne? Mačja gospa je bila najbrž že od zmeraj malce čudaška.

Pred tednom dni je opazila, da stoji na balkonu in gleda predse. Opazila jo je stati tam zjutraj, ko si je kuhala kavo. Ko je po kosilu pomivala posodo in pogledala skozi okno, je še vedno nepremično stala tam in odsotno zrla predse. Ko se je začelo temniti in se še vedno ni premaknila, se je opogumila ter jo odšla vprašat, če se dobro počuti. Ni ji odgovorila. Poklicala je v zdravstveni dom in zvečer so jo odpeljali v bolnišnico. Ta teden ji je medicinska sestra v trgovini povedala, da se Mačja gospa ne bo več vrnila. Da niti fizično niti psihično ni več sposobna skrbeti sama zase in jo bodo odpeljali v dom za starostnike. Mačja gospa ni rekla niti besede, odkar so jo odpeljali, prosila pa je za črno pločevinasto škatlo, ki jo ima v dnevni sobi. To so bile njene edine besede. Ker je bila njena sosedka in ker je bila ona tista, ki je poklicala v zdravstveni dom, jo je medicinska sestra prosila, če lahko poišče črno škatlo, ki jo bo prišla še isto popoldne iskat, da jo odnese Mačji gospe.

Zdaj je sedela na stopnicah pred svojim domom in v rokah tiščala črno pločevinasto škatlo, kot bi pazila na dragocen zaklad. Spraševala se je, kaj neki se skriva v njej. Je mogoče, da je bila tudi Mačja gospa kdaj zaljubljena? Je škatlo napolnila s starimi fotografijami starih ljubezni? Mogoče s skritimi željami in hrepenenji. Kdo ve? Če se ne bi ravno takrat po peščenem dovozu pripeljala medicinska sestra, bi jo najbrž premagala radovednost in bi pokukala v škatlo, da bi videla, kakšne skrivnosti je skrivala Mačja gospa.

Ko se je zvečer počasi vzpenjala po stopnicah in se ozrla po sosednjih hišah, jo je spreletelo, koliko osamljenih ljudi živi v njeni soseski. Gospod, ki mu je pred leti umrla žena in se od takrat sprehaja okrog z mrkim obrazom, ne da bi kadarkoli komu odzdravil ali ga pogledal v oči. Žena, ki jo otroci obiskujejo le enkrat na leto za božič, ker so se odselili daleč stran, ona pa preživlja dneve na klopi pred hišo in sanjari o lepih časih, ko je bil njen dom poln otroškega smeha in veselja. Rdeče strehe so kot platnice romanov objemale zgodbe in usode ljudi, ki so živeli v njih. Takrat jo je spreletelo. Vedno je mislila, da sama ne more postati Mačja gospa, ker ni od vedno sama in čudaška. Ker je imela moža, ki je pred leti umrl, ker ima otroke, ki so se preselili v tuje dežele, ker je imela življenje in ni čudaška. In da postaneš čudaška gospa z mačkami, moraš biti od vedno čudaški, kajne? Ni pomislila, da ima lahko vsak svojo zgodbo, da se tekom življenja vsak od nas lahko spremeni v to osamljeno staro gospo, ki najlepše spomine svojega življenja hrani na dnu pločevinaste škatle ter ob spominih čaka na teto s koso. Kdaj se je tudi ona spremenila v to? V gospo, ki živi od lepih spominov, ki hrani življenje na dnu velikih in malih škatel, a ga hkrati pozabi živeti. Na to bi morala pomisliti že prvič, ko je na balkonu nastavila skodelico mleka za sosedine mačke. Počasi se je spreminjala v Mačjo gospo. Ali pa se mogoče njena podoba skriva v vsakem izmed nas in čaka na svojo priložnost.

Drugo jutro si je prvič po dolгих letih razpustila lase, da so ji prosto padali na ramena. Isti teden je prvič sprejela sosedovo povabilo na kavo. Smejala se je iz srca kot že leta ne. Čez mesec dni jo je prvič poljubil, in ko so jo požgečkali njegovi sivi brki, je čutila, kako se ji pretaka življenje po žilah. Naslednje leto je prvič letela z letalom, namakala noge v Tihem oceanu in sesala kitajske rezance tako, da ji je omaka curljala po bradi. Doma je vzela najlepše spomine iz škatel, jih pomešala z novimi ter jih razpostavila po svojem domu, da so jo vsak dan opominjali na življenje, ki ga je in ga še vedno živi. V mislih se je večkrat zahvalila Mačji gospe, ki je kmalu po tistem dogodku umrla, ker je na čuden način tako korenito posegla v njeno življenje.

In črna pločevinasta škatla? Nikoli ni izvedela, da je Mačja gospa v njej hranila le volno in pletilke in da jih je vedno hotela imeti pri sebi, ko ji je bilo težko, ker je s pletenjem premagovala tesnobo. Življenje je hecna stvar. Včasih škatla s klobčičem volne in dve pletilki poskrbijo, da se nam življenje zaplete in razplete tako, kot je prav.

Gašper Kunšič

Pesmi

Cikel pesmi je prejel prvo nagrado za poezijo na 41. literarnem natečaju revije Mladika

PRITI DO ŽIVEGA

Skupaj greva po poti makovih polj.
 V bose noge me grizejo kamni,
 a mi je všeč.
 Sonce sije in smehljava se.
 Nebo je modro in obzorje daleč pred nama.
 Nosiš čevlje. Trdne, velike, črne.
 Tebe ne boli.
 In počasi se nehaš smehljati.
 Sonce ne sije več prijetno,
 ampak srka mojo moč,
 utrujen sem.
 Kmalu pade mrak
 in želim si počitka v zavetju
 obcestnih dreves.
 Ti pa ne obstaneš ob meni,
 ker imaš črne trde čevlje,
 ki jim najina pot ni prišla do živega.

POEZIJA IN NEŽNOST

Vzel sem te v roke
 in potem se ne
 spomnim skoraj ničesar več.
 Drobne bele lučke
 so začele poplesavati
 pred očmi
 in jate ptic
 so obdajale najino zavetje.
 Z vsakim stikom
 sem bil potopljen
 globlje in globlje v najine oaze
 šepetajočih besed.
 Nežna glasba,
 čeprav mogoče prisluh,
 je naznanjala,
 da se sanje tokrat
 mudijo pri nama.

VROČI DNEVI NAJINIH ODSOTNOSTI

Soparno popoldne
 prelito s tisoč zvoki
 neutrudnih škržatov.
 Nisem še jedel.
 Sedim in zmanjkuje
 mi živih spominov,
 amuletov, ki bi jih nosil okoli vratu,
 da bi bil bližje tebi.
 Postajaš ideja,
 tvoja snovnost
 se izgublja z vsakim valom,
 ki zasuje moja usta,
 tik preden bi izustil vprašanje, besedo zate.
 Izgubil sem konkretnost.

Pravzaprav ne obstajaš,
 le ideja da te imam,
 nekoga, s katerim,
 lahko delim to odtujeno samoto,
 čez pol balkana me ohranja.
 Da lahko uporabljam
 svojilni zaimek najin,
 da si zamišljam dvojino,
 je le potuha,
 s katero se branim resnice,
 je prepreka,
 ki si jo postavljam,
 da se ne začnem učiti
 hrepeneti sam.

SRCE V VATI

Na stolu sedi premalo mene
in gleda skozi okno.
Pogled se izgublja
v neštetih migotavih lističih.
Glava je težka in strmi.
Ni sonca,
ni čričkov,
in ni poletnih šumov
od boga pozabljene pokrajine.
Zgodbe se odvijajo
v počasnih posnetkih
in ura na steni
se ne zmeni za rahločutne opazovalce.
Oblaki potujejo,
veter raznaša
semena in trose.
Za oknom se zdi,
da je vsak namig zaman.
Sterilnost hrani
razmočeno srce v vati.

DRUŽINSKA HIMNA

Smisel življenja je
da so doma vedno mandarine,
da je doma toplo
in si za zajtrk ocvreš jajca,
če si zaželiš,
da imaš svetlo stanovanje,
police knjig
in slike na steni.
Naslanjače
in razgled, s katerega
lahko opazuješ.
Nočno omarico in mehko posteljo.
Nekoga, s katerim lahko to deliš.

-
Dam ti sonce.
V mojih prsih rojene iskre,
neposejane,
nekaljene.
V tvojih rokah se pretaka zlato,
kosi mojih las.
Kar tako,
darilo za popoldne, kratek čas,
ker je mladost moje opravičilo.
Še enkrat izdihnem
in zdrobljeni kosi
po tleh,
prazne roke,
mrtve roke,
v zraku zbledi zlat prah,
sledi najinih naivnih pogledov na resnične stvari.

-
Jutri dopoldne
bom dišal po mentolu.
Ko bom sedel v parku in
pil čaj in se boš smejala
bodo glinasti golobi
v počasnih posnetkih
razpadali v
bele krvave kose.
Ko se bova jutri prebudila,
ne bo več
sledi
o majhnih spodrsaljajih.
Vonj po svežem jutru
me opominja.
Vsak začetek pospremi rojstvo
novega mene.

Jože Bajzek

Preko komunikacije se razodevamo

Skrivnostni Bog se nam kristjanom razodeva po Jezusu. Preko tega razodetja lahko tudi bolj dojamemo, kdo smo kot ljudje. Na podoben način se tudi mi ljudje razodevamo drug drugemu, ko vzpostavljamo medosebne odnose. Včasih je dovolj samo prisotnost, bližina, razumevanje. Človeku, ki trpi, ki je osamljen, ki umira, prisotnost drugega veliko pomeni. Morda mu ne moremo pomagati, lahko pa smo mu blizu.

Komuniciranje, tisto najgloblje in najbolj pristno, je neke vrste razodetje samega sebe. Razodenemo se lahko samo nekomu, ki ga imamo radi, ki mu zaupamo, za katerega vemo, da zna ohranjati skrivnosti, da je vreden zaupanja in s katerim lahko navežemo globoke, pristne odnose. Ti odnosi in te povezave pa so globoka komunikacija, v kateri dojemamo samega sebe tudi v tistih globinah, v katere si sami morda ne upamo niti pogledati, ker mislimo, da prestopamo meje mogočega. Toda človek je prevelik, da bi se zadovoljil samo z mogočimi stvarmi. Iskanje, zaupanje, stopanje v odnos in komunikacija so dogajanja, ki jim notranje pripadamo. To je del nas, to smo mi, to je naša veličina, ki bi jo radi in jo moramo nekomu zaupati in razodeti. Razodevamo se, ker se je Bog nam razodel po Kristusu.

Tukaj smo, kjer ni nobenega zaklonišča, kamor bi lahko skrili samega sebe. Moramo komunicirati, to spada k našemu bistvu, to spada k naši naravnosti do drugega. Dokler se ne vidimo v očeh in srcih drugih, bežimo pred samim seboj. Kdor se boji, da bi bil spoznan, kdor se boji razodeti drugemu, ne bo nikoli spoznal ne sebe ne drugega, pač pa bo vedno ostal sam. Spoznanje samega sebe, ne kot velikana svoje domišljije ali palčka svojega strahu, ampak kot resničnega in živega, lahko dosežemo samo preko komunikacije z drugim. Drugi je ogledalo, v katerem se vidimo. Preko drugega lahko vstopimo v središče samega sebe, v tisto kamrico, ki jo navadno nikomur ne odpremo in kjer se porajajo temeljna vprašanja. Kdo sem pravzaprav jaz? Ali je mogoče dati neki smisel življenju? Ali sem vreden, da sem

ljubljen, da me ima nekdo rad? Je vredno hrepeneti za srečo? Za koga in čemu pravzaprav živim? Ali ima še kakšen pomen govoriti o odpuščanju in upanju? Ali je vredno, da se za trenutek zaustavim in pogledam vase skozi srce in oči drugega? Se to splača? Ali ni to preveč boleče?

Kdor ne komunicira z drugimi, se je zaprl v svojo kamrico in je za seboj zaprl vsa vrata. V tišini pa ta temeljna vprašanja odzvanjajo še bolj grozeče in osamljenost naredi trpljenje nesprejemljivo. Dokler neka oseba ne dovoli drugi osebi, da deli skrivnosti z njo, ne more najti izhoda. Kdor se ne odkrije, kdor se nikomur ne razodene, ne more spoznati ne samega sebe ne drugih, ostane sam v svoji neznosni zaprtosti.

Nihče ni tako strašen mučitelj samega sebe kot tisti, ki se zapre pred drugim. Nihče, pa čeprav se sliši neverjetno, ne izkusi obupa nekomunikativnosti tako intenzivno kakor tisti, ki se je podal na pot samozaprnosti in samozadostnosti.

Nekomunikativnost je danes velik problem. Čudno se zdi, da v svetu občil, ki nas iz dneva v dan, iz minute v minuto z neubranljivo nasilnostjo bombardirajo z vseh strani, obstaja tolikšen prostor nekomunikativnosti. Ta problem ni samo problem mladih; o njem se veliko govori in piše. To je skupni problem vseh. Ali ni v vseh nas prisotna želja, da bi bolj doumeli smisel življenja? Morda nas je premagal posmehljivi cinizem naše kulture in smo se onemoglo vrgli v tok, ki nas nese. Morda smo se sprijaznili z nesmiselnostjo lastnih prizadevanj in smo zapadli v porabniško odrešenje vsakdanjega preživljanja. Toda globoko v sebi čutimo, da smo na potovanju in iskanju, kjer lahko komuniciramo z drugimi in jim razodenemo svoje najgloblje sanje in vrednote, za katere živimo in se borimo vsak na svoji poti. Če nas delijo in ločujejo različni odgovori, nas združuje skupno iskanje.

V luči Kristusovega razodetja in njegove bližine lahko bolj razumemo samega sebe in bližnjega.

Irena Žerjal

Peta Avenija in smrtne zagate (ali »marmelada newyorških kolačev« - 15. del)

Po skoraj desetletni obstojnosti

Moja domovina je v desetletni obstojnosti razširila svoj ugled, le redke oddaljene državnice nočejo imeti nobenega pojma o kulturi, jeziku, zgodovini, univerzah, skratka o pomembnosti ene od srednjeevropskih republik. Moja politična ihta se je že zdavnaj polegla in vsak obisk k nekdanjim prijateljem me srčno veseli, pa naj pripadajo tej ali oni stranki. Verjetno so postali nekateri kar vplivni, a spomini na nekdanje študentsko in kulturno sopotništvo še vedno obstajajo v naših odnosih.

Z Evico bolj malo zahajava v gledališče in ona ne žaluje več, ker so pri radijskem odru pomladili novo in staro skupino. Srečali sva se z mlajšimi in nam enakovrednimi ekipami za okroglimi televizijskimi mizami, kot jih imenujejo, poletje pa nas iz leta v leto požene na potep po slikovitih evropskih mestih. Evica rada objavlja potopise in edino, česar nas je vsako leto enako strah, so prevrati iz počitniškega v službeno vzdušje. Pravzaprav letos ni bilo tako; ker me je izdala neugnanost. Hiteli sva po gorjanskih stezah, nabirali rastline, rožice ter češarke, ko se mi je spodrsnilo in sem, naslonjena na Evico, komaj prikrevsala do prvih hiš.

»Ostali boste z gipsano nogo čisto pri miru najmanj dva meseca!«

Prijazni zdravnik, ki mu zaupam, je uzakonil mojo »kontumacijo«. Navodila so bila jasna, da se namreč ne smem razburjati in še manj kaditi. Vem, da mi lahko samo njegov »zakon življenja« podaljša zemeljsko bivanje.

To ležerno vzdušje mi pomagajo premagovati doslej ne-prebrane knjige, pisanje dnevnika, reševanje besednih križank in predvsem znanci. Evica je postala nekakšen angel varuh, ki mi bo zagotovo pomagal iz stiske.

»Da, sem tu in rešujem križanko,« tudi jaz nekoliko glasneje povem v slušalko, kaj delam, »ampak ne morem ugotoviti vseh rek in krajev, ki so zagotovo na atlasu, atlas pa je v knjižnici na drugi strani hiše. Pridi na pomoč!«

»Čez nekaj ur, zagotovo!«

Vem, kaj si zdaj misli! Kako globoko je padla, da je odvisna od otročjih ugank, nikakor pa ji ne smem potožiti, da so lahko nekatere bolečine prav neznosne.

Ko pride, se mi posmehuje: »Njena visokost se je ustavila pri preprostih križankah!«

»Da pozabim na negibnost, v katero sem prisiljena...«

»To ni opravičljivo! Mene je skoraj raztrgalo od bolečin, ko sem imela akutno zanohtnico, pa sem vseeno

vestno prepevala v mojem pevskem zboru! Tudi speve v solosopranu!«

»Je šlo za mezzosopran...«

»Sporoči mi datum, ko boš razlikovala petje med mezzosopranom in sopranom! Sicer pa to ni važno,« se dobrika, »me sploh ne zanima, da bi pela kot Ima Sumac...«

»Imaš pač prirodni posluh, čisti glas, nenazadnje pa tudi veliko sreče, da si zaslovela med pevci...«

»In med pevkami! Ne bodi tako nevoščljiva! Je cela večnost, kar ti dopovedujem, da si si sama kriva, če nisi dosegla več kot jaz. Si začela napačno, z nosljavim glasom, kot Edith Piaf! Saj si le navadna Slovenka...,« se zamišljeno zaustavi, kot bi pred seboj videla velike pašnike in vinograde, kjer smo, mlade in neugnane, prepevale in se šalile.

»A! Da jaz pojem pod nos! In da posnemam Francozinje!«

»Nosljanje ni niti malo romantično, kot kdo misli, ampak spada v nižji žanr prepevanja.«

Aksiomov iz pevskega sveta ne moreš spremeniti, pač pa jih lahko samo odkloniš. Z molčanjem.

»Ne maram biti nadležna, a bi te prosila, da najdeš kako knjigo s popolnoma novo vsebino. Nekaj tujega, saj so v slovenščino prevajali in prevedli vse najvažnejše.«

»Ljubezenski roman, vojna kronika, filozofska proza, potopisi?«

»Odloči sama; skušaj uganiti!«

»No, sodobni romani so napeti!«

»O napetosti in vojnih krikih po vsem svetu poročajo časniki prav vsak dan! Ne maram časnikarske proze!«

»Seveda, saj na tvojih policah šund romanov ne more biti... Recimo: arheologija!«

»Zadnja odkritja prastarih civilizacij, preden so tisto področje opustošile vojne.«

»Nekateri arheologi so, sledeč svojim slutnjam, stara mesta raziskali, in jih tudi opisali.«

»Dokler bodo vojne na Bližnjem vzhodu, bodo tudi opustošenja, kar ni odgovornim prav nič mar. Prapretekllost... No, bom vzela v poštev tudi take mrkobne zgodbe! Stavim, da gre za knjigo Pokopano mesto!«

»Da, in je nastajala v zadnjih desetletjih... In koliko čudnih fotografij! Vse črnosivo...«

»Seveda, če hočeš barvito slikarijo, lahko vzameš v roke na tisoče modnih revij!«

»Pokopanega mesta nisem še prebrala. Ko boš na koncu, ga bom preštudirala tudi jaz.«

»Tebi bi bila bolj všeč kaka glasbeniška hagiografija... Čakaj, tam na zadnji polici so resno napisane knjige o nekaterih glasbenikih.«

Evica se vzpenja po lestvici do zadnje police.

»Ej, kaj pa skrivaš ti med knjigami? Tu je zavitek z naslovom TABU!«

»Aha,« se ji smeje, »to pa so prepovedana pisma!«

»Seveda so iz venčka pomot, ki ti jih je naplavila vihrava mladost, kajne!«

»Ne vem, čemu naj se smeje, tebi, ki to ugotavljaš ali sebi... Prinesi, bo zagotovo zabavno!«

Evica je kuverto že odprla, a na njeno začudenje se je na tleh in v njenih rokah znašlo nekaj drugega! Zaliv, star štirideset ali trideset let.

»Pa to absolutno ni mogoče!«

»Zakaj? Nekoč, ko je bil slovenski Trst sicer skregan, a je bil manj našopirjen proti samostojni miselnosti svojih sorojakov in nam so skušali vladati vsekakor ideološko neizprosni, a obenem disciplinirano načitani osebk, so se nekatere pišoče osebe, med njih tudi jaz, ukvarjale z revialnimi objavami, včasih s psevdonimi, včasih ne!« zavzdihnem. »Draga moja, to pač niso ljubezenska pisma, ampak izvodi revije, ki jih nisem utegnila prnesti v Ljubljano ali kam bliže, čeprav sem bila zelo spretna v tihotapljenju prepovedane literature.«

»In zakaj si na ovitku zapisala TABU?«

»Ker sem po dolgih izkušnjah ugotovila, da se s takimi zadevami ne smem več ukvarjati... Poglej, če ni med listi kakih rokopisnih listov!«

»Seveda so! Na drobno pisani listki...«

»Vidiš, da imam pestro preteklost!«

Evica razbira naslove na starem Zalivu in me začne zasliševati, kateri je moj psevdonim.

»Pravzaprav se ne spomnim! Veš, v tem trenutku sem upala, da so v TABUJU starejši letniki, ko sem bila še urednica.«

»Zakaj mi teh dogodivščin nisi povedala prej! Sto let sva prijateljici, ti pa, kakor da si samo suhoparni in milosrčni pedagog, o čem drugem pa nikoli nič!«

»Ali bi te zares zanimalo, razen zdaj, ko iz prijateljskih dolžnosti bogatiš mojo osamljenost?«

»Vsaka šala je odveč! In ne spreobračaj odgovorov! Kje je tvoj psevdonim?«

Seveda je razpostavila vseh deset številka na mizo in se zavzema za tržaške enigme pretekle poldavnine, kar da bi ji šlo zares! Morda pa ji gre zares!

»Pa preberi vsa tista imena, ki jih ne poznaš! Ugani!«

»Stavim, da si izbrala moško ime!«

»Da, včasih tudi!«

»Kako si romantična!«

»Kako sem bila romantična! Imela sem velike vzglede!«

»George Sand, kajne! Ali pa Conrada in ...«

»Neki ruski pesnik je imel čez dve sto psevdonimov! Ki so mu jih, seveda, sproti razkrili!«

»Ne spreobračaj pogovora! Povej, kje je tvoj ime!«

»Ugani!«

»Vobče znano in žal, kaznovano, je ime, ki ga je uporabljal zdravnik Kresnik.«

»Pusti Kresnika, ki je varno in brez skrbi živel v Švici.«

»Če si pri Zalivu bila, zakaj se nisi pozanimala pri glavnem uredniku?«

»Kdo je vedel, da se bo zgrnila nad literarno srenjo taka ujma!«

»Nagajivi svet kulture in politike!«

»Zares smešno, da tiste čase označuješ z nagajivostjo! Vse hudo nas šele čaka, v kolikor smo bili absolutno nepredvidljivi slovenski izobraženci, ali pa samo dobro razgledani in samostojni svobodnjaki. Če hočeš ravnati po svoji volji, teoriji ali prepričanju, je vse lepo in prav, dokler imaš voditelje ali upravitelje, ki so strpni, ko pa se v literaturo, tudi v majhen list, vmešajo oblastneži, je bolje, da ne govorim o tistem, kar ti preti! Vsekakor ne gre le za nagajivost!«

»Čuj, kaj piše v tvoji poldavnini! Boro Ban, Beno Zarnik, Viljem Pogačnik, V. L.«

»Se spomnim! Takrat sem prijateljela s Simono Ramškovo, torej bi lahko bil tisti psevdonim to, kar iščeš!«

»Bolj tržaški pa se mi zdi Boro Ban!«

»Boro Ban zagotovo ni, ker bi jaz ne mogla pisati nič iz medicinskih krogov. Boro je psevdonim nekega zdravnika.«

»Katerega?«

»Če si sam ni želel navesti svojega imena, ampak psevdonim, bi bilo hudo nepravilno sedaj razdajati skrivnosti, ki te lahko izpostavijo nevarnim ljudem.«

»Ampak, kako ste se vi bali!«

»Premalo sem se bala, premalo ustrašila hudih znakov, sploh nisem mogla vedeti, da se bom morala skozi čas sprijazniti s sodnijami, neresničnimi obtožbami, zverženimi spletkarjenji, pastmi, skratka, v štreto nesmislov zaradi nekaj pesmi, ki sem jih objavila v slovensčini v manj znani revialni skupini. Sedaj je prepozno...«

»Prepozno? Kaj je prepozno?«

»Ne bom več pisala takih zgodb, da bi iskreno izpovedovale moje misli!«

»Bi tudi bilo zelo otroče, da bi romantizirala svojo osamljenost, ker je takih opisov v literaturi zares ogromno zlasti v slovenski.«

»Ampak sodobni bralec išče odmeve na čustvovanje svojega, torej našega časa!«

»Zgubljene iluzije, zgubljene vsakodnevne vojne, nevšečni spomini, vse to je v naglici današnjega časa enako boleče kot v stari Bibliji... Pa saj vse to že veš!«

Evica lista po revijici, obrača vame vprašujoče oči, se mi smeje, se zatopi v branje, se zdrzne, lista hlastno stran za stranjo in obstane ob mojem portretu.

»V enem od starih Zalivov izpred več desetletij so me milo počastili, kot vidiš.«

(dalje)

Renato Podbersiĉ ml.

Protestantizem na Goriškem

Ob 450. obletnici prihoda Primoža Trubarja na Goriško

Protestantizem oziroma luteranstvo je danes na Goriškem praktiĉno le še pojem iz (cerkvene) zgodovine. Protestantско gibanje, ki se je pod vodstvom Martina Luthra v Nemĉiji razvilo v prvi polovici 16. stoletja, se je naglo širilo po Evropi. V drugi polovici 16. stoletja je bil protestantizem zelo razširjen tudi na Goriškem.

Moĉno vzpodbudo mu je dal zlasti vodilni slovenski protestant Primož Trubar (1508–1586), ki se je v Gorici mudil **novembra 1563**. Prišel je na povabilo grofa Thurna, vnetega podpornika protestantizma, bival pa je v hiši plemiĉev Eckov na vrhu Raštela, kjer je krstil sina Hanibalu Ecku. Štirinajst dni je v mestu in okolici, predvsem na gradu v Rubijah, pridigal v nemškem, slovenskem in italijanskem jeziku. Seveda je njegovo poĉetje naletelo na buren odziv krajevne duhovščine. Ko se je Trubar na svojem osliĉku vraĉal na Kranjsko, se je neke nedelje ustavil še v Sv. Križu, danes Vipavski križ, kjer je pred zbrano množico pridigal v cerkvi. Vsi so ga zbrano poslušali, tudi duhovniki.

Med ljudstvom so se nove ideje širile predvsem med trgovci in obrtniki. Tedanjo duhovščino so moĉno pestili pomanjkljiva izobrazba, navezanost na materialne dobrine in moralno vprašljivo vedenje z redkimi izjemami. Moĉno je bila ĉutiti tudi odsotnost rednega škofovskega nadzora, saj je bilo oglejskim patriarhom, tedaj beneškim podanikom, zaradi spora med Beneško republiko in Habsburžani onemogoĉeno delovanje na habsburških tleh.

Po pritožbi goriškega župnika Mateja Marcina pri cesarju Ferdinandu je ukrepala tudi državna oblast, ki je ukazala Trubarjevo aretacijo, ĉe bi si še kdaj drznil priti na Goriško. V Gorici je Trubarjevo delo nadaljeval Tomaž Osterman, pridigar iz Vipave. Osterman je plemiĉu Hanibalu Ecku krstil drugega sina.

Obenem si je privoščil za tiste ĉase zelo sporno dejanje, ko je po obhajilu iz keliha nalil posveĉenega vina nekaterim navzoĉim ženam. Tako goriški župnik Marcina kot glavarjev namestnik Dornberg sta ostro ukrepala in Osterman se je bil prisiljen umakniti v Vipavo, v zavetje protestantom bolj naklonjenega grofa Lanthierija.

S katoliško prenovo je zaĉel goriški mestni župnik in arhidiakon Janez Tavĉar. Leta 1580 je postal ljubljanski škof in spada med najpomembnejše voditelje protireformacije pri nas. Cerkvena in deželna oblast na Goriškem sta se odliĉno uprli razširjanju nove, Lutrove vere po deželi. Med kmeti, ki so predstavljali veĉino prebivalstva, se protestantizem ni prijel. Nekaj uspeha je žel le med plemiĉi, vendar manj kot v drugih slovenskih deželah. Izjema so bili kraji, kjer so delovali duhovniki, ki so bili naklonjeni novi veri.

V sami Gorici in okolici sta se sicer samo dva duhovnika opredelila za luteranstvo. Prvi je bil Jernej Pogiboch, kaplan v mestni župnijski cerkvi. Drugi je bil nekdanji redovnik, Francesco Croco, kaplan v Šempetru pri Gorici, ki pa je veljal za ĉloveka dvomljive verske in moralne drže. Po domovih je opravljal obrede, ki so seveda vzbujali nasprotovanje deželnih oblasti. Oglejski patriarh je upornega kaplana prestavil v Gorico, kjer pa je le-ta naprej deloval kot pridigar (predikant) goriškim plemiĉem. Kot je ugotavljal oglejski vizitator Porcia leta 1574, so bili v Šempetru samo še štirje hišni gospodarji nagnjeni k protestantizmu.

Nov zagon katoliškemu verskemu življenju na Goriškem je dal prihod beneških kapucinov v mesto leta 1591. Kapucini, ki slovijo kot dobri pridigarji, so prav v Gorici postavili svoj prvi samostan na slovenskem narodnem ozemlju. Pri tem so se izkazale številne goriške plemiške

Primož Trubar.

Spominska plošča na vrhu Raštela v Gorici (foto Danijel Devetak).

rodbine, ki so prispevale potrebna sredstva za ta samostan.

Ob koncu 16. stoletja je zamrlo protestantsko gibanje na Goriškem. Preprosto ljudstvo, zvesto katoliški veri, je še bolj častilo božjo pot na Sveti Gori. Primož Trubar, ki je javno pridigal proti romanjem in proti zidanju novih cerkva, se je še posebno upiral prav izgradnji tamkajšnje romarske cerkve.

Nov zagon so dobili goriški protestanti v 19. stoletju. Toda v glavnem ni šlo za protestantizem avtohtonega prebivalstva, pečat mu je dajala priseljena nemška plemiška rodbina Ritter von Zahony.

Johann Christoph Ritter (1782–1838) je bil trgovec iz Nemčije, rojen v Frankfurtu. Gospodarski razvoj ga je najprej vodil v Trst in nato v Gorico.

Bil je predan protestant in uspešen poslovnež. Habsburški cesar Franc I. mu je leta 1829 podelil plemiški naziv von Zahony. Njegovo delo sta nadaljevala sinova Ettore in Giuseppe. Pripadniki rodbine Ritter von Zahony so na Goriškem postali sinonim za poslovno uspešnost. V Stražicah ob Soči, danes del Gorice, so postavili največjo predilnico za izdelavo svile v Avstriji, njihova je bila prva goriška predilnica in tkalnica za bombaž. Sredi 19. stoletja so zaposlovali čez šeststo ljudi, ve-

činoma žensk. Ker jim je primanjkovalo kvalificirane tehnične delovne sile, so delavce pripeljali iz Nemčije in Švice.

Prišleki so bili v večini protestantske vere. Okoli leta 1860 je bilo v Gorici in okolici okoli 170 protestantskih vernikov, za katere je skrbel pastor iz Trsta. Podjetni Ettore Ritter si je pri oblasteh zelo prizadeval za ustanovitev avtonomne cerkvene občine v Gorici. Leta 1861 mu je to uspelo in nova cerkvena občina je vključevala Gorico, Gradež, Tržič, Ajdovščino in Tolmin.

Leta 1863 so začeli poleg bolnišnice v nekdanji palači Alvarez v Gorici, ki so jo upravljali redovniki sv. Janeza od Boga ali usmiljeni bratje, graditi novo evangeličansko cerkev, ki še danes stoji v Via Diaz. Zelo slovesno so jo odprli že naslednje leto. Finančno breme je nosila predvsem rodbina Ritter von Zahony ob pomoči nemških protestantskih združenj. Čeprav protestanti v Gorici niso predstavljali številčno močno skupnost, leta 1880 jih je bilo 229 od dobrih 20.000 prebivalcev, so bili zelo uspešni in vplivni na družbeno-ekonomskem področju.

Ustanovili so celo lastno mešano osnovno šolo z nemškim jezikom, ki je leta 1873 štela 102 učenca. Od tega je bila tretjina učencev iz katoliških družin, dva celo iz judovskih.

Sožitje med različnimi verami v Gorici je bilo dobro, le včasih je prihajalo do manjših iskrice med prevladujočimi katoličani in podjetnimi protestanti. Kakšen nekoliko zajedljiv komentar si je privoščilo tudi tedanje goriško časopisje:

»Te dni se je odpovedal katoliški veri in prestopil k luteranski pater..., milosrčni brat v Gorici, in je koj potem odpotoval v Monakovo (München, op. RP). To je že tretji enak primerljaj v dveh letih. Sumilo bi se lahko, da ima protestantovska cerkev, ki je ravno nasproti bolnišnice, kak vpliv na čč. gospode. A to ni res. Marveč se nam pripoveduje, da je šla vsem trem gospodom ženitev po glavi.« (Časopis Soča, 10. maj 1871)

Leta 1894 je protestantska cerkvena občina v Gorici štela 394 vernikov, njihov pastor pa je bil Ludwig Schwarz. Med pripadniki so prevladovali priseljeni državni uradniki in vojaki ter častniki iz goriške garnizije avstro-ogrske vojske.

Elvina Ritter (1841–1916), Ettorejeva hčerka in Johannova vnukinja, je v drugi polovici 19. stoletja prevzela neformalno vodstvo goriških protestantov. Leta 1868 se je poročila z grofom Teodorom de la Tour, ki je bil katoličan. Ohranila je svojo vero in bila zelo dejavna na socialno-karitativnem področju. Nanjo je vplival zlasti goriški pastor Ludwig Schwarz. Leta 1872 je Elvina v središču Gorice ustanovila center oz. varno hišo za sirote. Vanjo so sprejemali otroke različnih veroizpovedi, osebje pa je bilo protestantske vere in z nemškim pogovornim jezikom. Edino izjemo je predstavljala Betty Reggio, žena znanega goriškega trgovca Abrama Reggia, ki je bila judovskega rodu.

Ustanova je zaživela in uživala velik ugled med goriškimi meščani. Naletela pa je na nasprotovanje goriške katoliške duhovščine, posledica je bila odpustitev osebja

protestantske vere, ki je delalo v tej ustanovi. Pozneje je grofica Elvina ustanovila podobno ustanovo oz. zavod v protestantskem duhu za deklice v vasi Russiz pri Koprivnem (Capriva) v Furlaniji. Seveda se je srečevala z nasprotovanji, še posebej lokalnega župnika France-sca Nardina. On in njegovi nasledniki so se obračali na goriško nadškofijo, da bi omejili naraščajoči vpliv protestantov. Ni jim bilo po godu socialno, versko in tudi politično delovanje, ki je omejevalo delovanje katoliške Cerkve v sicer revnem in pretežno kmečkem okolju avstrijske Furlanije.

Vendar grofica Elvina de la Tour ni odnehala, za avdienco in pomoč pri razreševanju težav je zaprosila samega cesarja Franca Jožefa. Tako je zavod deloval do prihoda italijanske vojske leta 1915. Grofica je morala v begunstvo v Treffen in je tam umrla oktobra 1916.

Med prvo svetovno vojno so se na soški fronti borili vojaki različnih narodnosti in veroizpovedi, tudi protestanti. Imeli so svoje vojaške kurate. Med civilnim prebivalstvom so pogosto naleteli na nepoznavanje in začudenje. Batujski župnik Ignacij Leban je v svojo far-no kroniko 14. januarja 1916 med drugim zapisal: »Bili so mažari, katerih niso razumeli. Razen tega so bili skori vsi luterani, ki so imeli tudi svojega vojnega pastora.«

Prva svetovna vojna je globoko posegla v to versko skupnost, ki si po njej praktično ni več opomogla. Danes predstavljajo protestanti v Gorici nekaj deset vernikov, ki so razdeljeni med posamezne protestantske skupnosti. Protestantsko cerkev v Via Diaz upravlja metodistična skupnost (Chiesa evangelica metodista), božja služba je vsako nedeljo ob 10.30. Sodelovanje s krajevno katoliško Cerkvijo je dobro, zlasti ob ekumen-skih priložnostih.

Spodaj: Protestantska cerkev v Gorici, poškodovana med boji na soški fronti (fotografijo hrani Društvo soška fronta Nova Gorica). Desno: cerkev danes, ko jo upravljajo metodisti (foto D. Devetak).

Tatjana Križmančič

KRAŠKI SAMOTARJI

*grebejo v sivo steno
drhtijo v vetru
ihtijo v mrazu
v vseh svetlih in temnih dneh.*

*Na obzorju
navidezno nežno poviti
v trdi korenini skriti*

kljubujejo burji.

*Pojejo o sebi
šušljajo na uho
pritajeno neznosno hrumečo
pesem svobode
burje
kamna
časa
in zemlje.*

Krasa.

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XLV. Posebni bolniki

Fatima Vehabović in Fatih Imamović sta imeni nekdanjih kolegov Energoinvesta, ki mi bosta ostali trajno v spominu. Obadva resna sodelavca, prva kot inženirka projektant, lepa, skromna, zadržana in sposobna, drugi administrativni direktor Tovarne sekundarne opreme, živahen, neutrujen govornik, dober kot kruh.

Bil sem komaj drugič ali tretjič v Sarajevu, ko je Fatih prosil gospo Fatimo, naj me pospremi v narodni muzej Bosne. Tam mi ni razlagala samo, čemu so služili razni eksponati in kako se jim pravi, ampak tudi, kako se je odvijalo življenje v nekdanjih časih, posebno znotraj bosanske hiše. Zame je bil to drug svet, pa izredno zanimiv.

Kaj kmalu sem ugotovil, da se vsi med seboj nagovarjajo z rojstnim imenom. Morda zato, sem pre-

mišljeval, da bi takoj vedeli, s kom imajo opravka. Rojstno ime je namreč izdajalo narodnost; a ko še ni bilo socializma v Bosni, je nemara razodevalo versko pripadnost: Srb je bil pravoslavac, Hrvat katolik, Bosanec musliman.

Ob vstopu v Tovarno sekundarne opreme sem moral predložiti vratarju potni list in povedati, koga bi rad obiskal. Ko sem imenoval gospoda Imamovića in Jurica, je začel brskati po velikem registru in me ponovno vprašal po imenih ... dokler nisem rekel, da grem k Fatihu in Zdravku: takoj mi je vrnil potni list, mi prijazno pokimal in odprl vrata. Očitno jih je torej poznal in iskal pod rojstnim imenom in ne pod priimkom!

Bilo je julija 1989, ko mi je Fatih telefoniral in povedal, da je Fatima zbolela za rakom na hrbtenici ter da v sarajevski bolnici pravijo, da v Regensburgu skušajo zdraviti to strašno bolezen z lokalno injekcijo radioizotopa Yttrium-C90. Prosil me je, naj se pozanimam, kar sem seveda nemudoma storil. Iz regensburške Bolnice usmiljenih bratov (Krankenhaus der barmherzigen Brüder) so mi takoj odgovorili, naj jim pošljemo tozadevne rentgenske posnetke in scintigram. Primarij oddelka za sevanje je potrdil diagnozo jasnih metastatičnih sprememb v prsni hrbtenici ter indikacijo radio-yttrium-terapije, za katero bi morala

Levo: Fatima Vehabović; zgoraj: Amina in Amra Vehabović.

pacientka ostati teden dni v bolnici na zdravljenju in bi se morala sama oskrbovati. Že nekaj dni kasneje so imeli prosto sobo, tako da so Fatimo pripeljali z letalom Cessna direktorije Energoinvesta. V socializmu je bilo kaj takega možno.

Značilnost izotopa Yttrium-C90 je, da je le kratek čas radioaktiven, zato so imeli na razpolago le malo časa za vbrizg: če bi to storili prehitro, bi lahko poškodovali živce, če prepozno, ne bi več učinkoval. Dva dni se ji ni smel nihče približati in se je morala sama oskrbovati. Tretji dan sem izjemoma šel v službo z avtom, ker sem upal, da me bodo iz bolnice klicali. In res, malo po kosilu mi je primarij sporočil, da od 16. ure imam prost dostop. Ob 15-ih sem stopil do svojega šefa, ki je seveda bil informiran, in mu telegrafsko rekel, da grem.

V kliniki sem moral pozvoniti pri zaprtih vratih oddelka za sevanje. Bolničarka je hotela videti mojo osebno izkaznico, preden me je pospremila k Fatimi. Uboga, prav smilila se mi je. Nekaj dni je bila sama v tej sobi, kjer so ji dajali hrano skozi podobno odprtino v vratih, kakršne so po ječah, le da je bilo tu vse belo: stene, postelja, njena halja ... manjkale so ji samo perutnice. Le njene črne oči in črni lasje so se bleščali. Bila je potrta, saj je v duhu bila pri možu Faruku in malih hčerkah, Amini in Amri. Tri dni kasneje je mož v spremstvu kolega res prišel ponjo. Že leto kasneje pa so jo pospremili na pokopališče na griču v Izagaji. Od tam sem kdaj med redkimi sprehodi, ki sem jih utegnil narediti med poklicnimi obveznostmi, občudoval 'večnico' – nekdanjo staro občinsko palačo, kjer so v bogati knjižnici hranili dragocene knjige. Kdo bi si tedaj mislil, da bo to kulturno mesto le nekaj let kasneje plen barbarstva.

Ko je izbruhnila nesrečna vojna, sem pomislil na obe hčerki. Rad bi jima pomagal, če bi to potrebovali, a nihče ni vedel, kje sta. Bil sem zanj v skrbeh. Zato sem se obrnil na šefa mednarodnega Rdečega križa, da bi sprožil iskanje, pa me je kak teden kasneje inženir Kasim Sabrihafisović obvestil, da sta z očetom na Danskem. Ko sem uspel govoriti z njim, mi je odleglo, ker mi je zagotovil, da gre tako njemu kot hčerkama dobro.

Kdor je takrat ostal v Bosni, je imel trdo življenje. Primanjkovalo je vsega. V Nemčiji je bilo nekaj dobrodelnih organizacij, ki so se trudile, da bi jim pomagale. Zbirale so pakete, ki niso smeli preseči določene teže in so morali biti opremljeni s točnim seznamom vsebine ne samo na zunanji strani, ampak tudi v notranjosti. Trajalo je celo večnost, preden so prišli na cilj, a so prispeli. Zato smo tudi mi

Drugi z desne je Fatih Imamović.

poslali nekaj takih paketov, celo s prispevki nekaterih mojih in Mirelinih kolegov, predvsem Fatihu, ki ni hotel, a verjetno tudi gmotno ni mogel zapustiti svoje Bosne in ki je imel še mladoletnega sina, ki je bil na fronti za stražo. Dodelili so mu puško in štiri patrone, 3 za neprijatelje in eno zanj, ki je pa na srečo ni bil prisiljen uporabiti.

Ko je bila vojna končno mimo, smo bili spet v rednih stikih. Malo pred Božičem leta 1998 sem z voščili prejel Fatihovo pismo, v katerem mi sporoča, da ima raka v grlu. V Sarajevu bi lahko izvedli samo totalno operacijo, kar bi pomenilo, da bi ostal brez glasu. To pa bi bilo zanj usodno, ker se je takrat preživljal s predavanji na univerzi. Iz Interneta je pa zvedel, da v Nemčiji operirajo neinvazivno z laserjem, zato me je prosil, naj se informiram, ali je to v Erlangu možno. Še isti večer mi je profesor Grabenbauer z univerzitetne klinike za sevanje to potrdil, in ker imajo tudi hrvaškega zdravnika, bo najbolj enostavno, mi je rekel, če Fatih govori z njim in prinese s seboj vso možno dokumentacijo. Govorila sva tudi o stroških in jaz sem se obvezal, da bo naš gost in da bova z ženo ves čas zanj skrbela za vse, kar nima direktno opravka s sevanjem. Mirella si je pa prevzela še posebno nalogo, da prevede v nemščino dokumente o vseh že izvršenih pregledih (in ni jih bilo ravno malo).

Sedmega januarja 1999 je Fatih prispel v Erlangen. Sedemnajstega januarja je začel redno terapijo sevanja. Sprva sem ga spremljal vsako jutro do klinike, oddaljeno kakih dvajset minut hoje, in ostal kratko na razpolago za primer, da bi mu moral pomagati kot tolmač. K nam se je vračal sam proti večeru. Vlju-

(dalje) ➡

Tomaž Simčič

Med načelnostjo in pragmatičnostjo

Ob izidu monografije Petra Stresa o goriškem politiku dr. Antonu Gregorčiču (1852–1925)

Pri Goriški Mohorjevi družbi je izpod peresa zgodovinarja Petra Stresa nedavno izšla monografija o Antonu Gregorčiču (1852–1925), duhovniku, teologu, obenem pa več desetletij enem vodilnih slovenskih politikov na Goriškem, človeku, ki je s svojim delom pomembno zaznamoval narodnostni vzpon goriških Slovencev v desetletjih pred prvo svetovno vojno. Avtorjev poudarek je na političnem in narodno-kulturnem, manj na duhovno-teološkem in pastoralnem delovanju, kar pa je razumljivo, saj se je Anton Gregorčič v zgodovino zapisal predvsem kot politik. Povsem upravičeno je torej Stres svojo monografijo podnaslovil »politična biografija«.

Študija Petra Stresa dokazuje, da je bila vloga, ki jo je v skoraj petdesetih letih javnega življenja odigral

Anton Gregorčič na Goriškem, izjemno pomembna. Kot politik je dosegel največ, kar je bilo v tedanjem času slovenskemu javnemu delavcu sploh mogoče doseči: bil je deželni in državni poslanec ter glavarjev namestnik. Še bolj pomembno od tega, kar je dosegel on osebno, pa je bilo to, kar je dosegel za skupnost, in to tako na področju uveljavljanja javne rabe slovenščine in slovenskega časopisa kot tudi na področju slovenskega šolstva. Vprašanje je, ali bi se bilo brez njegovih prizadevanj v Gorici slovensko šolstvo tako razmahnilo, kot se je, ali bi bila leta 1913, torej pred točno sto leti, v Gorici res ustanovljena prva povsem slovenska državna gimnazija.

Pa je kljub temu Stresova knjiga o Antonu Gregorčiču, če izvzamemo kako priložnostno publikacijo ter ➔

◀ (dalje s prejšnje strani)

dni profesor Grabenbauer, veren in skromen človek, naju je sprejel z velikim razumevanjem in toplino. V Nemčiji je kar lepo število tujih zdravnikov na odgovornih mestih, tako je za sevanje bil tu pristojen profesor Strnad, po rodu iz Prage.

Celotno zdravljenje, ki je v določenih presledkih obstajalo iz kemoterapije, ko je moral Fatih prebiti nekaj dni neprekinjeno v bolnici, bi normalno trajalo tri mesece. Zaradi omejenega bivanjskega dovoljenja so pa morali reducirati vmesne pavze, tako da je zdravljenje postajalo vedno bolj naporno, še posebno, ko so se mu v ustih pojavile glivice, da ni mogel piti niti požirka vode, kaj šele jesti! V kliniki so mu torej namestili v želodec sondo, preko katere se je poslej ležec na postelji hranil s posebnimi infuzijami. Bolničar nam je iz klinike prinesel primerno stojalo in mi posredoval vsa potrebna navodila za pravilno nego in dezinfekcijo pipete v želodcu. S tem je bil konec večerov, ko smo sedeli najprej skupaj pri mizi in se tudi prijetno pogovarjali ter nato gledali kaj na televiziji. Fatih je bil telefonsko v stiku z družino. Še posebno se je zanimala in bila zanj v skrbeh njegova sestra Velida v Zenici, ki je bila nanj zelo navezana in se nama je vedno znova zahvaljevala za to, kar storiva za brata.

Bivanjsko dovoljenje je veljalo do šestega marca, zato je Fatih moral odpotovati že petega. Vztrajati sem moral pri tajništvu klinike, da so mu izročili poročilo o izvedeni terapiji z navodili za nadaljevanje in točnim datumom naslednjih pregledov v Erlangenu, zato da lahko pravočasno zaprosi za vstopni vizum na nemški ambasadi v Sarajevu. Prvi kontrolni pregled bi moral biti že 14. aprila, a mu ni uspelo priti, ker je NATO blokirala civilne polete. In ni bilo mogoče na hitro organizirati novega pregleda, ker ni dobil vizuma – dokler ni klinika posredovala.

Po prvih dvanajstih mesecih je nato prihajal enkrat letno do leta 2004, in vsakič sem se osebno oglašil v tajništvu in se zmenil za datum, tako da so me že poznali. Leta 2005 se pa Fatih ni nič javil. Na pobudo klinike sem pisal pismo in tudi telefaks v Sarajevo, ki sta ostala brez odgovora. Štiriindvajsetega marca je pa prispelo pismo Fatihove žene Azre: *Poštovani g. Pietro i gđa Mirela, sa neizmjernim bolom u duši i našim srcima, želimo Vas obavjestiti da je naš dragi suprug i otac Fatih Imamović preminuo 11 marta ove godine. Vaši Azra i Esed Imamović.*

Bilo mu je 61 let.

(dalje)

eno diplomsko nalogo, šele prvo njemu v celoti posvečeno monografsko delo. Kako to, da je moralo mimo skoraj eno stoletje, preden je tako pomembna osebnost doživela primerno zgodovinsko obdelavo? V Gorici je sicer po njem poimenovan pomemben kulturno-politični krožek, toda v vseslovenskem zgodovinskem spominu, tudi katoliškem, njegov lik ne zavzema posebno vidnega mesta. Zakaj je tako?

Odgovor je v ugotovitvi, da pišejo zgodovino zmagovalci. V Gregorčičevem primeru gre za »zmagovalce« povsem notranjega spopada v okviru katoliškega tabora: pravzaprav dvojnega spopada, najprej spopada med »slogaško« in »radikalno-katoliško«, potem pa še spopada med »staro« in »mlado« strujo. Ta dvojni spopad je bil značilen za dogajanje v slovenskem katoliškem gibanju na Goriškem in na širšem Slovenskem v obdobju od zadnjega desetletja 19. stoletja do prve svetovne vojne. Iz tega spopada so radikalno-katoliški »mladostrujarji« izšli kot zmagovalci, Gregorčič pa kot poraženec. V delih sodobnih katoliških zgodovinarjev se je moral zato Gregorčič zadovoljiti s postransko, če ne celo negativno obarvano vlogo. In ta ocena je obveljala.

Kot rečeno, je bil Anton Gregorčič duhovnik. Bil pa je duhovnik Majarjevega kova, v svojem javnem delovanju ves usmerjen v pridobivanje narodnih pravic in brez posluha za nastajajočo ideološko razslojevanje. Pri tem je prav gotovo užival veliko simpatij med tržaško in istrsko, za sodelovanje s političnim društvom Edinost vneto duhovščino, ne pa med mladimi Mahničevimi učenci. Tudi mladi Jakob Ukmar, v prvih letih 20. stoletja navdušen pristaš Mahničeve vizije, je nema-
ra gledal nanj z določeno rezervo. Toda Gregorčič ni bil le politik, bil je tudi teolog, predaval je dogmatiko in fundamentalno teologijo v goriškem bogoslovju. Kot predavatelju dogmatike mu ni nihče nikoli očital, da bi odstopal od dosledne pravo-

vernosti. To pa pri potiskanju njegovega lika med »slogaške«, za Antona Mahniča »katoliško-liberalne«, če ne naravnost liberalne politike, ni igralo prav nobene vloge.

V knjigi Petra Stresa je v kronološkem zaporedju natančno opisana Gregorčičeva politična pot, njegovi boji z narodnimi in političnimi nasprotniki, njegovo spretno krmarjenje med dvorom in italijanskim narodno-liberalnim meščanstvom, med liberalci in krščanskimi socialci, med Josipom Tonklijem in nato Andrejem Gabrščkom in Henrikom Tumo, pa še njegovo soočenje z bogoslovnim kolegom Antonom Mahničem ter njegovimi mlajšimi učenci ter Krekovimi pristaši Jožetom Abramom, Francetom Kremžarjem, Josipom Pavlico, Franom Pavletičem, Antonom Brecljem in drugimi.

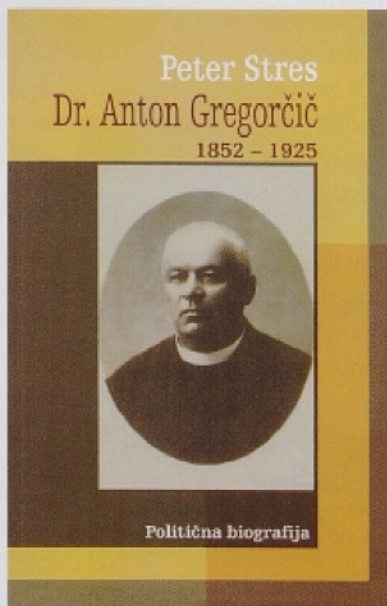
Stresova knjiga je vsebinsko bogata, podprta z znanstvenim aparatom, slonečim na primarnih in sekundarnih virih. Natančnejši pregled njene vsebine bi zavzel veliko strani revije, zato se tu omejim le na kratek razmislek o dveh vprašanjih, ki ju Stres na kratko odpira, bi pa bili lahko izhodišče za zanimivo nadaljnje razmišljanje.

Pri prvem gre za večkrat omenjeno Gregorčičevo prepričanje, da se

»politika ceni po naslednjih« (učinkih, posledicah), in ne zgolj po »načelih« (str. 59), kar priključuje tisto znamenito razlikovanje med »etiko prepričanja« in »etiko odgovornosti«, ki ga je izoblikoval mislec Max Weber, in obenem napeljuje k opazanju, kako je v zadnjih sto letih – če malce poenostavim – v slovenskem katolištvu daleč prevladala prva. Gregorčič je kot izrazit pragmatik tu plaval neka-
ko v protitoku, a vendarle bi težko trdili, da se je kdaj kot politik prekršil proti katoliškemu moralnemu ali verskemu nauku. To, da se od časa do časa in političis ni v vsem strinjal s svojim ordinarijem, najbrž ne more biti zadosten razlog, da bi ga označili za »nenačelnega«.

Drugi razmislek odpira Peter Stres, ko ob Gregorčičevem primeru poudarja (str. 113), koliko so slovenski duhovniki pripomogli k narodni zavesti in slovenski kulturi ter politiki, ob tem pa se mimogrede vpraša, »koliko je to narodno delovanje duhovnikov vplivalo na njihovo versko poglobljanje.« Vprašanje je tehtno, nikakor iz trte izvito, a ga – kolikor vem – do danes nihče ni študijsko analiziral, morda tudi zato ne, ker je že bilo in še utegne biti predmet zlorabe. Seveda, vsi vemo za izjemne duhove – naj omenim le Ivana Rejca na Goriškem in Jakoba Ukmarja na Tržaškem –, pri katerih se je narodno delovanje združevalo z globokim duhovnim življenjem in teološkim razmislekom. Stresov iz-
ziv razumem bolj v tem smislu, da bi morali proučiti, kako je poldrugo stoletje nacionalnih bojev ob zahodni slovenski meji vplivalo na strukturo vernosti slovenskega človeka na Primorskem. Morda bi pri tem odkrili marsikaj, kar bi nam pomagalo bolje razumeti nas same in čas, v katerem živimo.

Skratka, Stresova monografija o Antonu Gregorčiču je zanimiva, dokumentirana in temeljita knjiga, ki po eni strani zapolnjuje vrzel v našem zgodovinsopisju, po drugi pa odpira nova vprašanja, o katerih bomo morali še razmišljati.

Naslovnica monografije o dr. Gregorčiču.

Rozina Švent

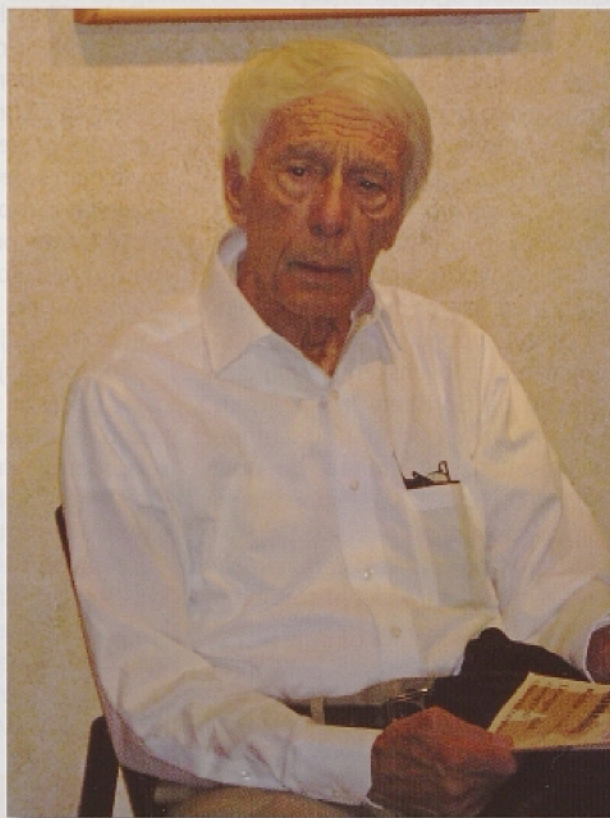
Ted (Božidar) Kramolc

(27. 3. 1922 – 3. 9. 2013)

V torek, 3. septembra 2013, je v Torontu mirno zaspal¹ dragi prijatelj, slikar in pisatelj Ted Kramolc. Le nekaj dni prej sem prejela njegovo zadnje pismo (datirano z 12. avgustom), ki je še čakalo na moj odgovor. Pravzaprav sva si v tistem toplem poletnem mesecu »že« izmenjala pismi - moje njemu je datirano z 19. avgustom - kar se nama je zadnje čase pogosto dogajalo (nekakšna telepatija). To je bil pravzaprav najin »pogovor«, saj sem dobro čutila, kako je vse bolj osamljen in potreben prijateljske besede. Toda pisma, ki mi jih je pošiljal, približno vsak mesec po eno, so bila polna načrtov za nadaljnje delo.

Predvsem ga je zadnje leto vse bolj okupiralo pisateljsko delo – pisanje spominov, kar je deloma popisal tudi v pismih. Da bi si čim bolj osvežil spomine na nekdanje dni, znance in dogodke, je ob večerih prebiral in urejal svoj obsežni arhiv. Prav pretresljivo je to opisal v enem od prejšnjih pisem: »Sedim pred kaminom in prebiram orumenela pisma prijateljev, ki pa danes, po toliko letih, mnoga zvenijo povsem drugače kot tedaj, ko so bila napisana!« Nekaj nepomembnih (?) pisem je tudi odvrgetl v ogenj, večino pa je v velikih kuvertah sproti pošiljal v Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljano. Tudi zadnjemu pismu je bilo priloženo starejše pismo prijatelja, slikarja in vrstnika Marijana Tršarja (datirano s 14. 12. 1991), ki ga je očitno naknadno našel v svojem arhivu, ostala je že leta 2011 poslal v NUK.

Zadnje pismo je, kot po navadi, zelo avtobiografsko in polno njegovih kritičnih pogledov na svet, v katerem je živel oz. ga je obdajal. Naj nam vsem še enkrat spregovori kar Ted sam (nepomembni deli pisma so izpuščeni in označeni z /.../!)

Božidar Kramolc ob zadnjem obisku v Sloveniji leta 2011 (foto Rozina Švent).

»Dear Rozina!

/.../ Jaz živim v skrajno severnozpadnem kotu mesta, kjer pa promet (posebno ob »rushhours«) ne zaostaja po hrupu in prenasitčenosti od ostalega, polže pa se hitreje kot v downtownu.

Teddy (sin, op. R. Š.) si je kupil stanovanje v finančnem okolišu – v 30. nadstropju stolpnice, res blizu, kjer je zaposlen, tako da gre na delo in potem domov peš, kar je tudi za počutje bolje kot šofiranje – in tudi cenejše.

Nekdanje navdušenje za neko »multikulturalnost« opazno peša, se ohlaja, vsa tista uvožena in po različnih vernostih programirana podložnost kleru te ali

¹ Vedno sem se po tihem bala, da bi ga smrt presenetila med vožnjo, ki se ji, kljub letom, ni hotel odpovedati. Po svoje sem ga razumela, saj bi ga to omejilo le na bivanje v mestu (Rexdale – predmestje Toronta), on pa je neizmerno užival v svoji počitniški hiši, ki jo je tudi sam projektiral in ji uredil okolico, kjer ni manjkalo pisanega cvetja – njegovega pogostega slikarskega motiva.

one farbe pa da je ponajveč le še stvar staršev, to je prvih emigrantov.

V tej naši sedanji dobi tehničnega razvoja je soljenje možganov bolj zahtevna stvar kot v moji mladosti ali pa mojih (oz. naših) prednikov. /.../

Kljub politični in svetovno nazorski razliki pogrešam nekatere »sonarodnjake« - zaradi gostoljubnosti in tudi včasih kar napetih pogovorov o ljubljansko orientiranem slovenstvu. Ljudmila² se je nerada pridružila pogovorom politične sorte (sosedo so ji ubili očeta in brata, in to po tem ko ga je »ljudsko sodišče« kot mladoletnika izpustilo iz zapora). Zato po prvem obisku nikdar več ni hotela obiskati bivši dom; zarila se je v knjige (romane) in večkrat oziroma pogosto brala kar celo noč. S Tomažem in Teddyjem ni nikdar govorila slovensko in sta tako ostala brez znanja »materinščine«.

Niko (brat, op. R. Š.) je prepričan, da bo slovenstvo po nekaj desetletjih izginilo, ker ga bodoče generacije »tam doma« ne bodo več branile.

»Zanimivo« pa je dejstvo, da je najmočnejša država v Evropi spet, in to po popolnem porazu v drugi svetovni vojni, Nemčija. Ha! Ne vem pa, če o tem razpravljajo po ljubljanskih oštarijah in kavarnah: Nemci so spet na konju, ostala Evropa pa na psu – več ali manj.

Morda Te to moje »oziranje nazaj« moti, bazira pa na mladostnem pojmovanju nekega kar vzvišenega slovenstva in v razočaranju o njegovem bistvu potem v begunstvu v Avstriji in končno do prave perspektive tu v Kanadi po dvainšestdesetih letih po preselitvi iz Evrope – petinšestdeset pa po odhodu iz Ljubljane. Vse oz. vsako emigracijo pa poskuša držati v svojih kleščah kler te ali one sorte. Jaz sem se že od vsega začetka med slov. emigracijo počutil kot riba na suhem, to pa zaradi osebnega pogleda na svet in na skoro vse posvetno. Katoliško vodstvo je že v Vetrinju pustilo domobranstvo na cedilu, rešilo svojo vatikansko zadnjico s pobegom v Italijo in pozneje v širši svet, kjer

je spet poprijelo stare propagandne bobne in cimbele – kot tudi v tkzv. slovenski cerkvi v Torontu pod »marelo« tukajšnjega multikulturalizma.

Tista prva slov. cerkev v Torontu na Manning St. je bila pravo arhitektonsko skrupulo propagandistov in zaslužnih petičnikov slov. kova, danes pa da je v drugih etničnih rokah – pravijo.

Upam, da Te vse to vsaj obrobno zanima, omenjam pa vse to, ker si v svoji disertaciji o beguncih v Avstriji mojstrsko prikazala tisto dobo. To oziranje pa ilustrira po svoje – moje kar pogosto oziranje v preteklost, ki je tudi simptom ostarelosti, še bolj pa osamljenosti.

Od nekdanjih sošolcev na umet. akademiji imam bežen stik z eno samo sošolko, ki se je po zadnjem otroku, ima jih kar pet (in odraslih), končno le posvetila resnemu umetniškemu delovanju in razstavljanju.

Po graduaciji smo se abiturienti še zbirali po galerijah in gostilnah, potem pa se je večina porazgubila in kar za večno razšla na vse vetrove te ogromne dežele. Danes je večina že »odšla«, od vseh tedanjih abiturientov pa se je tu v Torontu uveljavila le peščica.

Svoječasni protestantski Toronto umetnosti *ni* bil naklonjen, »žmah« pa so kasneje prevzeli galeristi in umetniki abstraktnega ali brezpredmetnega kova – bistveno in ponajveč pa oportunisti. Tako so tudi v Sloveniji umetniki in diletanti odkrili ta novi stil in preplavili galerije s svojimi diletantskimi izdelki. Vse prejšnje so odrinili v kot in sem ob zadnjem obisku Ljubljane (2011, op. R. Š.) opazil, da imajo tam pri vas še vedno prvo in zadnjo besedo. Da je slovenska pokrajina bistveno »špinačarsko zelena« in »neuporabna« za resno izražanje in podobno – meni pa se je zazdelo – da branijo svojo nedozorelost in kar lokalno omejenost splošnega slovenstva, ki še vedno tava v močvirju nekdanjega marksizma in njegovih krvnikov – katerih potomci pa so se razvili v največje buržuje slovenske zgodovine. Po več kot polstoletni oddaljenosti mi je bilo vse to opazno že prvi dan »doma« tam v Ljubljani, najbrž zato, ker sem bil tam le kot turist in morda še »deseti brat« na obisku.

Žalostno res – pa resnično! Tistih 23 let, katere sem preživel »doma«, pa je nemogoče (kljub nevšečnostim) pozabiti, ker so bila vključena »prestanemu« marsikdaj tudi lepa in kar nepozabna. Življenje *tu* pa me je prisililo, da videvam, posebno še zdaj v starosti in osamljenosti, vse preživeto z »drugačno« dioptrijo kot svoj čas »doma« ali pa po prihodu v Kanado – in potem v reakcionarni in probritanski Toronto – v katerem pa se je »kar znašlo« prav tako reakcionarno duhovniško »vodstvo« lazarističnega kova in slovenskega izvora – ki pa napotke dobiva – iz vatikanskih

² Žena Ljudmila (Milka) Kramolc (29. 7. 1924 - 5. 11. 2003). Njena smrt ga je močno prizadela in potrla. V zahvali (27. 11. 2003) za moje pisno sožalje je zapisal: »Strašno me je prizadelo – čeprav je bila zadnje mesece vedno slabša in zaradi padca in poškodbe hrbtenice tudi v bolečinah in smo vedeli, kako je z njo, vendar upa človek – ker je pač človek! Po dolgem času sem spet za pisalno mizo, ker hočem končati svoj novi roman. Težko se je zbrati – pisanje pa mi pomaga pozabiti, je uteha. Sicer pa je hiša prazna, kljub kurjavi – mrzla in moreča. Počasi se spet oziram po že dolgo pripravljenih platnih – treba bo uresničiti že dolgo nameravane kompozicije in načrte.« Milkina bolezen in skrb zanjo (težave z ledvicami), sta ga skoraj povsem odtrgali od ustvarjanja.

predsob in vež – kot vedno – in brez dvoma, že od nekdaj.

Vatikanskih dvoran pa se že od nekdaj drži *italijanski vonj*, ne pa neka veseljnost, kot jo pridigajo in oznanjajo vsepovsod in vsak dan s prižnic in zvonikov. Jaz pa sem bil vsega sit že prvi dan v Gonarsu, ko nas je stradajoče – obiskal zavaljen papeški nuncij s svojim blagoslovom.

Upam, da Te to in takšno oziranje ne moti ali vznemirja – tisti tkzv. slovenski »težki časi« so ti osebno neznani ali pa pozabljeni – kar je najboljša psihoanaliza – meni pa – zaradi te moje kar starostne osamljenosti – večkrat potrka na vrata.

Rodila sva se oba z Nikom – pač v nepravem času – in najbrž tudi v nepravem kraju. Svoj čas bi bilo to sinonimno z neko »izdajo narodne zavesti«, danes pa se mi, zaradi sodobne mobilnosti, zdi realistično.

Evropejci (Angleži, Francozi, Španci in Portugalci) so svoj čas osvojevali Afriko, Indijo itd., danes pa se razcapanci od tam s silo

selijo v Evropo, vnašajo »svojo kulturo« korupcije in kriminala in seveda »prave vere« - različnih farb in pomenov.

Egipt in Egipčani (ki so svoj čas izgnali Žide) je danes v razsulu in pred državljansko vojno; muslimanske legije različnih »mislecev« so si v laseh zaradi »pravega Alaha in nebes«. Tista slovenska krilatica: »Kjer je far, tam je denar« - pa je veljavna tudi za njihov kler in njihovo nasilnost.

Tu v Torontu je res slovenski starostni dom – omogočil ga je kar »preprost« slovenski begunec in gradbenik (Jože Kastelic, op. R. Š.), tam je tudi zgledna knjižnica darovanih knjig, katero pa je slov. kler »očistil« vsega, kar je liberalno ali svobodomiselno – tako da ne grem več tja v čitalnico. Vse knjige so bile *dar* tukajšnjih Slovencev. Ta duhovščina pa obstoja iz nekaj upokoјencev, ki žive tam in si domišljajo da so tradicionalno še vedno »gospodje« in nekaj boljšega – ne pa kot večina tam – ostareli ali že kar *senilni*. Svoj čas

me je omenjeni kler hotel zaplesti v debato slov. političnega *žmaha*, jaz pa sem odložil pribor, odrinil krožnik, se opravičil in se poslovil.

V tem domu da imajo še vedno *neurejeno* donacijo osebnih dokumentov in pisem, originalnih beguncev izza povojnih let. Ne vem pa, če je dostop že omogočen širši publiki, ali pa da je vse še v »kištah«?

Svoj čas sem organizatorjem svetoval, da naj vse to pošljejo Univerzitetni knjižnici (NUK-u) v Ljubljano – odgovorili pa mi niso. Vzrok je bržkone še vedno nezaupanje, drugi pa diletantizem »varuhov« te zbirke.

(Za vse to in podobno pa že dolgo nimamo več potrpljenja ali volje – kot klop kože se ga še vedno drži, kar je na primer dr. Rajko Ložar (tudi begunec) poimenoval »slovenearstvo«, sam pa zaradi zagledanosti v nekdanjo (kar umišljeno) imperialnost slovenske kulture *ni* nikdar dokončno *razumel* ameriško miselnost ali nje »modus vivendi«: za pravo vži-

Levo: detajl Kramolčevega olja Avtoportret z muzo iz leta 1997.

Zgoraj: Božidar Kramolc z Irene Mislej na razstavi v Ajdovščini leta 2011 (foto R. Švent).

[illegible]

Kadar ima Krim »belo kapo – bo dež«, je rada prerokovala ali oznanjevala moja mama in mami-ca; sicer pa v Ljubljani *ni* pametno pustiti dežnik ali marelo – doma, ne glede na letni čas. Ta moj (in Nikotov) kronični bronhitis se po pobegu na Koroško (Spittal/Drau) ni več pojavil – tu v Kanadi pa le enkrat – samkrat – po vseh teh letih.

Tisti že kar »ljublanski bronhitis« pa je iz kanadskih perspektiv najbrž tudi vzrok tisti tipični (ali pa vsaj del) ljubljanski razdraženosti političnega kova, ki že stoletja davi ali pa kar onemogoča zdravo razsodnost in »fair play«, in to ne le v osebnem, pač pa tudi v splošnem življenju in obratovanju – kar pa opazi najbrž le povratnik ali turist z znanjem slovenščine.

Poletje, ali pa vsaj pomlad – je tudi v Ljubljani kulturno zanimiva in vzpodbudna – več kot nekaj tednov bivanja tam pa je že kar mučno in sem tudi jaz, vključno s prijaznostjo in gostoljubju, težko čakal na povratek v »novo domovino«.

Domovina ni le pokrajina – domovina so sorodniki, starši, prijatelji, prijateljice (in ljubice) – skratka ljudje – katerih pa *zdaj* ni več in jih nikdar več ne bo.

Planine, gore, reke in jezera pa so le kulise v tej naši slovenski komediji, ki je, če si zdrav, prekratka – sicer pa kar predolga in mučna.

Zašel sem nehote spet v neko megleno melanholijo, če te vse to moti, mi omeni, da te ne bi moril ali dolgočasil v prihodnosti.

Zanima me tvoj pogled na sedanjo domačo razdraženost – najbolj pa nova literatura – nove knjige oz. romani.

Lep pozdrav

Ted«

Iz Toronta ne bodo nič več prihajala Tedova pisma, bogato okrašena z različnimi kanadskimi znamkami. Toda za dragim prijateljem bodo ostali lepi osebni spomini, štiri knjige - Podobe iz arhivov (1992), Potica za navadni dan (1997), Tango v svilenih coklah (2002) in Sol v grlu (2008) - in veliko umetniških del v različnih tehnikah (večinoma jih hranita galeriji v Slovenj Gradcu in Pilonova galerija v Ajdovščini). Tri svoje slike (skrbno izbrane po tematiki: akvarel živo rdečih makov, z ogljem narisana »Martuljkova gorska skupina« - pod katero je moj novi dom - in risba s svinčnikom »Deklica v begunskem taborišču«) pa je podaril tudi meni. Vse tri visijo v mojem domu in me spominjajo nanj.

Dragi Ted, mirno spi in naj ti bo lahka kanadska zemlja!

Zadnji del Kramolčevega pisma avtorici tega zapisa z značilno pisavo in podpisom.

vetje je bil prestar, svojo učenost v Ameriki med Slovenci ni imel s kom deliti, z ameriškimi pa ni nikdar našel pravega kontakta. Prava Amerika pa je začela z uporom *stari* miselnosti imperialne Britanije ; in je zato »drugačna« od kanadske – slovenska miselnost in način življenja pa sta še vedno »kar« »K und K« avstrijska. To je, doma živčim, težko razumljivo – večini emigrantom, živčih v sicer modernih »ghettoih« - pa kar »čez glavo«.)

Vse to je »usoda« priseljencev - tu rojeni pa komunicirajo med seboj izključno v angleščini. That is how it is.

/.../ Ta moja kar cinična duhovitost, pa ima še vedno – se mi zdi ali dozdeva – svoj vzrok v bolečinah v hrbtu, kjer da se nalomljeni rebri še nista docela pocajali, kot so pokazali spet najnovejši rentgen posnetki, kar »kvari« moj spanec in odpočitek – ali pa ga v deževnem vremenu skoro onemogoča.

Letošnje poletje ni tako vroče kot lansko, dežja pa je preveč in zato tudi vzrok za velike poplave v Manitobi, in kot sem že omenil – tudi tu.³ Vreme je pa pač celinskega značaja – in nikdar alpsko in po dolinah različno, kot je pri vas, na slovenskem ozemlju.

³ Pismu je bil priložen izrezek/fotografija poplavljenega mesta.

Mojca Polona Vaupotič

Ekspresionizem – moč barv in izrazitih potez

Barva, kot izrazito čutno in čustveno poudarjeno področje človekovega doživljanja, je v našem življenju od nekdaj ustvarjala pomembno vlogo. Tako lahko govorimo o celi vrsti barvnih kombinacij, ki so v posameznih obdobjih in civilizacijah prinašale zelo različna sporočila. Na vprašanje, kako doživljamo barve, je odgovor kratek: predvsem zelo osebno. Takšno izrazito moč barv, in poleg tega še potez, nam prinašajo prav likovna dela iz obdobja ekspresionizma, s katerimi se srečujemo skorajda povsod.

»Kaj je impresionizem? Zaznamek očesne impresije, nečesa hipno in morda površno vidnega ter naglo zaznamovanega. In kaj je ekspresionizem? Kakor ga jaz pojmem, je to slikoviti izraz umetnikove notranje intuicije kot njegove očesne impresije. Eden dela s površino stvari, drugi s tistim, kar je pod površino«. (Albin Egger-Lienz)

Ekspresionizem (iz lat. *expressio*, »izraz«) je smer, sprva v nemški umetnosti, ki je nastala konec 19. in v začetku 20. stoletja, iz tedanjega občutja kaosa, protesta zoper meščansko družbo, njeno tehnološko civilizacijo, vojno in tudi zoper estetiko. V ospredje je postavila predvsem »novega« človeka ter prevrednotenje vrednot. Ekspresionizem je hkrati nasprotje impresionizma. Glavni predstavniki ekspresionističnega sloga sta tedaj bili umetniški skupini, nastali v Nemčiji, *Die Brücke* (Most) in *Der Blaue Reiter* (Modri jezdec). Od sli-

Zgoraj: Gojmir A. Kos, *Tri žene pri mizi*. Spodaj levo: France Kralj, *Skušnjave sv. Antona*; desno: France Kralj, *Slikar*.

Levo: Tone Kralj, *Kalvarija*; na desni: Tone Kralj, *Bežeča mati*.
Spodaj desno: Fran Tratnik, *Samostansko dvorišče v Ljubljani*.

karjev pa so to bili Oscar Kokoschka, Georges Rouault, James Ensor, Edvard Munch, Marc Chagall in še nekateri drugi. Kar se tiče motivov so slikali predvsem zgodbe iz obrobja družbe, bedo, usode iz sodišč in celo klovne. Od tehnik so v veliki meri ustvarjali grafike, osnutke za tapiserije, lesoreze, kartone za slikana okna in scenografije. V naši deželi pa so ekspresionizmu dali pečat slikarji Fran Tratnik, brata France in Tone Kralj, Gojmir Anton Kos ter Venio Pilon.

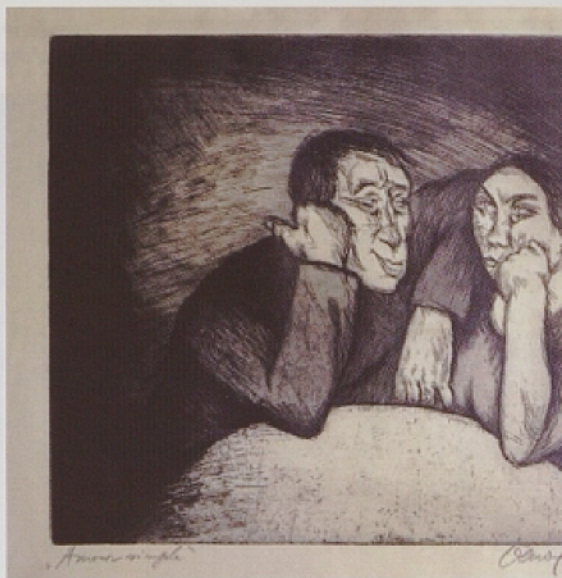
Značilnost, ki prav tako zaznamuje ekspresionizem, je deformacija stvarnosti: avtor deformira upodobljeni predmet, nato »izlije« nanj svoje občutke. Ob definiranih linijah upodablja še ostre robove ter močne, po navadi kar kričeče barve, ki imajo hkrati simboličen pomen. Svetloba razgrajuje upodobljene oblike, vdira vanje, prepoznavnost in berljivost podobe pa določa razdalja. Glavni »krivec« ter začetnik tovrstnega maličenja upodobljenega je bil belgijski slikar James Ensor. Pripisujemo mu lahko tudi iznajdbo ekspresionističnih prvin. To so ognjene barve, nasilni kontrasti, kaotična risba ... Medtem ko teorije estetike korenito spremenijo pogled na pomen dela,

ji umetniki 20. stoletja posvečajo še posebno pozornost. To pa zato, ker jih opuščanje figurativnih modelov sili k novemu raziskovanju mogočih oblik upodobljenega.

Vzemimo za primer delo Franceta Kralja, *Skušnjave sv. Antona*, ki je datirano med letoma 1915 in 1920. Na njej so na skorajda postmodernističen način upodobljene porušene klasične predstave »pomenskega križa«: torej, tistim ureditvam slikovnega polja na sliki, ki predstavljajo horizontalno gravitacijsko funkcijo, se dvigujejo vertikalne funkcije pomena. Slika je namreč zasnovana v takšnem stilu pripovedi, da gledalca zbega, zaradi premikanja nastopajočih obrazov. Da pa bi si avtor zagotovil ustrezno prepoznavanje vizije resničnega videnja, v katerem se posnetek realnega sveta spreminja v idealne like, je ob vsem zapisal naslednje: »Dva ekstrema: Kristus (levo zgoraj) – poltena zapeljivost (ognjene oči, prsa, topli barvni ton – desno spodaj); zmaga v Kristusu (trnjeva krona, združeni sij)«. Temu sledi razlaga: ta vizija je mentalna slika, zunaj določljivega časa in prostora, pa vendar čutno dejanje: obraz Kristusa, h kateremu se je vzpelo trnje ter kaplje krvi, ki ohranjajo vertikalno,

pokončno videnje te slike. Naslednje: glava sv. Antona? Mimogrede podvomimo – je to res on? Gotovo. In njegove roke v molitvi že oblikujejo zasuk, ki je razumljiv – svetnik je sklonil glavo v prividu, v katerem sta zdaj povezana oba lika. Kristus zgoraj v »toplih« čutnih tonih, ter spodaj desno naslikana dojka in dekliška figura, v dveh rumenih zaostrenih linijah, a edina z odprtimi očmi, ki plaho in neodločno strmijo navzgor. Prav sedaj šele nastopi tista formalna oznaka, ki predstavlja določljive znake v ekspresionizmu. To so tisti z ostrimi, bodičastimi prameni, modro zeleno izrisani, ab-

Levo: Veno Pilon, Marij Kogoj. Na sredi: Veno Pilon, Rusinja. Desno: Veno Pilon, Amour simple.

straktni medprostori, ki posredujejo »nekaj« med zamišljenim in nadčutnim. To pa ustvarja in hkrati zagotavlja nekakšen duhovni status tej viziji ter predstavlja razvidne figure v nov svet bivajočega.

Vse omenjeno je značilno prav za to, prvo avantgar-do. V svojem ustvarjanju so umetniki predvsem veliko eksperimentirali. Njihov skupni cilj je bil spodbuditi gledalca, naj opusti običajni način gledanja umetnine in se z odprtimi očmi sooči z nenehno spreminjajočo se resničnostjo. Ekspresionisti so tako odkrivali nove, tudi alternativne načine za predstavljanje svoje dejavnosti. To pa nikakor ne pomeni (kot bi si morda kdo mislil), da imajo sedaj vsa modernejša likovna dela poudarek na eksistencialni izkušnji z izpostavljeno temno, sivo ali črno barvo, ustvarjeno v zamolklih, turobnih tonih. Toda pogosto je modernizem in z njim vred ekspresionizem res samo temna slika našega časa, saj gre često za izražanje duševnih in socialnih kriz. Kot posledica temu pa začnejo barve zveneti celo močnejše, kot v utečenih klasičnih konvencijah. Ko barve dobijo takšno vlogo in moč v slikarstvu, ko postanejo več kot le fizična sredina in informacija, ki niso samo znaki z utečenimi pomeni in ko začnejo ustvarjati nov eksistencialni prostor za zasebni doživljajski svet – takrat se znajdemo v slogu ekspresionizma in hkrati modernizma.

Z nami in s slikami pa se ves čas dogaja naslednje; mi izberemo njih ali pa one nas, nas vsrkajo vase ali pa celo odbijejo, odpodijo od sebe. Poleg motiva je namreč barva najmočnejši dejavnik, ki vzbudi naš interes, saj je nekaj, s čimer se večkrat kar istovetimo. Velikokrat stojimo pred ponudbo, pred sporočili osebnih zgodb likovnikov, ki so bolj ali manj komunikativna, odprta. Pa vendar še to ni nikakršen predznak tudi za njeno kvaliteto, polnost ali moč. Krog odjemalcev je namreč bil vedno zelo različen. V bližnji preteklosti je večkrat

šlo tudi za nekakšno privajanje na »novotarije«, ki so jih prinašala iskanja na področju slikarstva ter drugih umetnostnih strok.

Ekspresionistična likovna dela nas nagovarjajo s svojo izrazito likovno aktivnostjo. S seboj prinašajo vedno nekaj svoje dinamične eksplozivnosti, ki pušča-jo v nas svoj specifični vtis. To pa zaradi tega, ker sami motivi v 20. stoletju niso več povsem jasni. Hoteno je ustvarjena spremenjena realnost in dodan izrazit slikarjev osebni slogovni pečat. Kontinuiranost barvnih površin, deformacija oblik – vse to pomeni zamenjavo realističnega razmerja in snovnih barv, z nesnovno barvitostjo. S to kombinacijo nastaja za gledalca skrivnostna in hkrati prijetna uganka, ki ustvarja drugačen stik med njim samim, umetnino ter prostorom.

Likovni kritik Hermann Bahr je nekoč med drugim tudi zapisal, da to, kar išče ekspresionizem, nima primere v preteklosti. Z njim se poraja nova umetnost. In kdor opazuje ekspresionistično slikarstvo Matisa ali Picassa, Pechsteina ali Kokoschke, Kandinskega ali Marca, ne more zanikati, da je to, kar stoji pred njim, resnično brez primere. In samo to je tisto, kar je skupno vsem ostalim skupinam. Združuje jih dejstvo, da so obrnili hrbet impresionizmu oziroma da mu nasprotujejo. V nasprotju z impresionizmom, ki je spremenil način gledanja na zunanji svet, so ekspresionisti skušali reformirati slikarstvo s prenavljanjem sporočilnih sredstev. In predvsem z barvami, za katere zdaj niso več veljala merila verjetnosti, temveč samo še harmonična skladnost. Slike torej začnejo govoriti neposredno, z lepo modro, lepo rdečo, lepo rumeno, s prvinskimi substancami, ki brskajo po globinah človeške duše. To pa je hkrati pogum za odkrivanje novih sredstev na področju likovnega ustvarjanja.

Iz delovanja Društva slovenskih izobražencev

Od leve: Sergij Pahor, Marko Tavčar, Majda Cibic in Danilo Sedmak. Desno: Božidar Jezernik.

V mesecu oktobru je Društvo slovenskih izobražencev nadaljevalo svojo redno sezono društvenih večerov s kulturnimi srečanji z različnih področij. V ponedeljek, 7. oktobra so v društvu predstavili publikacijo, posvečeno »ekologiji in narodnemu vprašanju v tržaškem Bregu«. Na to temo so govorili prof. Majda Cibic, Danilo

Sedmak in Marko Tavčar za Goriško Mohorjevo družbo. Naslednji ponedeljek, 14. oktobra je bil gost na večeru DSI dr. Ivan Štuhec, profesor moralne teologije in družbenega nauka Cerkve na Teološki fakulteti v Ljubljani, ki je govoril o kriznih pojavih tako v slovenski Cerkvi kot v širšem slovenskem prostoru. Sledil je večer, posvečen knjigi »Goli otok – Titov gulag«, ki jo je napisal dr. Božidar Jezernik, profesor za etnologijo Balkana in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V ponedeljek, 28. oktobra nas je popotnik Bruno Križman vodil s sliko in v besedi po poteh slovenskih sledov v puščavi Atacama in na izlet na Velikonočni otok. V ponedeljek, 4. novembra sta v društvu predstavili letošnji repertoar Slovenskega stalnega gledališča predsednica upravnega sveta Maja Lapornik in umetniški vodja Diana Koloini. V ponedeljek, 11. novembra sta na temo »prostocarinska območja na Tržaškem« govorila dr. Peter Močnik in dr. Peter Regent.

Levo: Bruno Križman in Sergij Pahor pred projekcijo slik iz Čila in Velikonočnega otoka. Desno z leve: Maja Lapornik in Diana Koloini predstavljata repertoar SSG.

16. PRIMORSKI DNEVI NA KOROŠKEM

Predstavitve slovenskih založb iz Italije v Tischlerjevi dvorani.

21. oktobra v Celovcu z otvoritvijo razstave znanega goriškega slikarja Ivana Žerjala. Nadaljevali so se v Tischlerjevi dvorani z okroglo mizo na temo »Zastopanost manjšin v javnopravnih telesih in manjšinska politika«. Sodelovali so Igor Gabrovec (deželni svetnik SSk in podpredsednik deželnega sveta Fjk), dr. Angelika Mlinar (NEOS, poslanka v državnem zboru, članica Zbora narodnih predstavnikov), Damijan Terpin (deželni tajnik Slovenske skupnosti), mag. Vladimir Smrtnik (predsednik Enotne liste, občinski svetnik občine Bistrica nad Pliberkom).

V sredo zjutraj je bila predstavitev poezij Davida Bandlja na Višji šoli v Št. Petru. Kot že nekaj let, je bila v Tischlerjevi dvorani v Mohorjevi hiši predstavitev publikacij: Martin Jevnikar – Slovenski avtorji v Italiji, Peter Stres – dr. Anton Gregorčič in Sandro Quaglia – Bisele na traku za otroke. Predstavitev so spremljale pesmi v rezijanščini, katere je izvajala Silvana Paletti.

V soboto, 26. oktobra je v Kulturnem domu Dobrla vas bila prireditev z naslovom »Dober večer, sosed«, na kateri je sodeloval MoPZ Štmaver. Novost Primorskih dnevov je bilo sodelovanje Mešanega cerkvenega pevskega zbora sv. Jerneja z Opčin pri sv. maši v Podgori. Sodelovali so z glasbo tržaških skladateljev. Bodisi kvalitetno izvajanje kot izbor pesmi je navdušil obiskovalce in organizatorje. Slednji so si bili enotnega menja, da je potrebno tudi v bodoče nadaljevati s podobnimi srečanji. Glasbene dogodke Primorskih dnevov je zaključilo srečanje glasbenih šol (SCGV Emil Komel Gorica, Glasbena matica Trst, Glasbena matica podružnica Tomaža Holmarja v Kanalski dolini, Slovenska glasbena šola na Koroškem).

Gostovalo je kar nekaj dramskih skupin s predstavami bodisi za otroke kot odrasle. V četrtek, 24. oktobra je gostovala skupina »O'klapa« Slovenskega pastoralnega središča Gorica z lutkovno predstavo »Štirje fantje muzikantje«. V petek je bila prav tako predstava za otroke v Stari pošti na Ziljski Bistrici. Nastopal je Slovenski oder iz Trsta s predstavo »Heidi«. Predstavo za odrasle je v soboto, 2. novembra izvedla Dramska družina F. B. Sedej iz Števerjana z uspešnico »Umor v Vili Roung« v režiji Franka Žerjala. Z njo so se tudi zaključili 16. Primorski dnevi na Koroškem.

Igralci Slovenskega odra in spremljevalci na Zili z Dobračem v ozadju.

ŽIVLJENJSKA PRIČEVANJA

V zadnjih mesecih je letos v Sloveniji izšlo kar nekaj knjig spominov, razmišljanj in pričevanj o polpreteklem osebnem in narodovem življenju ter trpljenju.

Elektronski inženir Peter Starič (1924), ki je izdal že več strokovnih del, a se oglašja v periodiki tudi z aktualnimi komentarji, je pri Novih obzorjih v Ljubljani izdal 407 strani debelo knjigo *Moje življenje v totalitarizmu, 1941–1991*. Nenavadna življenjska pot inženirja elektronike.

Vera Ban, ki se tudi oglašja kot komentatorka, je ravno tako pri Novih obzorjih v Ljubljani popisala svoje politično delo na "pomladni" strani od leta 1990 dalje v knjigi na 160 straneh *Moja pot ob Pučniku*.

Univ. prof. strojništva Julij Bertoncelj (1939) je svojim strokovnim delom in popotni ter družbenokritični knjigi *Šepetanja na kolesu* (2008) dodal kritična razmišljanja in zapažanja na 527 straneh *Komu izstaviti račun? Izzivanja in madeži*. V kolofonu so zabeležene založba Berton iz Kranja in sozaložbe Club Leonardo da Vinci, Nova obzorja ter Novi glas iz Gorice.

Upokojeni profesor sociologije religije ter socialne in politične doktrine dr. Zdenko Roter (1926), znan tudi kot svetovalec nekdanjega predsednika Milana Kučana in v prvih povojnih letih referent za kler v vodstvu slovenske Udbe, je pri založbi Sever&Sever v Ljubljani na 735 straneh manjšega formata izdal spomine *Padle maske*. Fakulteta za politične vede v Ljubljani pa mu je na 485 straneh in s predgovorom dr. Nika Toša izdala še knjigo *Pričevanja, Politični utrinki 1989–1996*.

UMRL REŽISER PRIMOŽ BEBLER

Režiser Primož Bebler, ki je bil v letih 2009–11 umetniški vodja Slovenskega stalnega gledališča v Trstu, je 20. novembra umrl po dolgi bolezni, a delaven do zadnjega dneva. Rodil se je leta 1951 v New Yorku v družini partizanskega voditelja, politika in diplomata Aleša Beblerja. V Beogradu je leta 1976 diplomiral iz režije in nato ustvarjal, dokler se ni leta 1992 preselil v Slovenijo. Bil je umetniški vodja Slovenskega ljudskega gledališča v Celju, Primorskega dramskega gledališča oz. Slovenskega narodnega gledališča v Novi Gorici ter, kot omenjeno, SSG v Trstu.

UMRL JE MITJA RIBIČIČ

Dne 28. novembra je umrl komunistični revolucionar in politik Mitja Ribičič. Rodil se je 19. maja 1919 v Trstu v družini učitelja na Ciril-Metodovi šoli in mladinskega pisatelja Josipa Ribičiča, ki se je morala kmalu izseliti v Jugoslavijo. Njegovo ime je vezano na zloglasne posle, ki jih je med vojno in po njej opravljal v vrhu slovenske komunistične politične policije in jih vsaj javno nikoli ni obžaloval. Opravljal pa je tudi vrsto visokih političnih služb. Bil je republiški in zvezni poslanec, predsednik jugoslovanske vlade v letih 1969–71, predsednik Zveze komunistov Jugoslavije v letih 1982–83, predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije itd.

SMRTI MED ŠOLNIKI

V novembru je smrtna kosa kar trikrat zamahnila med slovenske šolnike na Tržaškem.

Premirili so upokojeni profesor kemije na poklicnem zavodu Jožef Štefan in nato 12 let ravnatelj na trgovskem tehničnem zavodu Žiga Zois prof. Daribor Zupan (r. 1947), profesor elektronike na poklicnem zavodu Jožef Štefan inž. Davor Pečenko (r. 1957) in pa dolgoletna otroška vrtnarica ter dejavna članica našega kulturnega in verskega občestva Marija Aleksandra (Sandra) Mahnič, vdova Močnik (r. 1925).

Dne 1. decembra pa je preminila še nekdanja dolgoletna ravnateljica srednje šole Ivan Cankar v Trstu in avtorica učbenika za latinščino Vera Semenič, vdova Bedendo (r. 1924).

Goriške mohorjevke

Goriška Mohorjeva družba je 18. novembra v galeriji Ars nad Katoliško knjigarno v Gorici predstavila svoj knjižni dar za leto 2014.

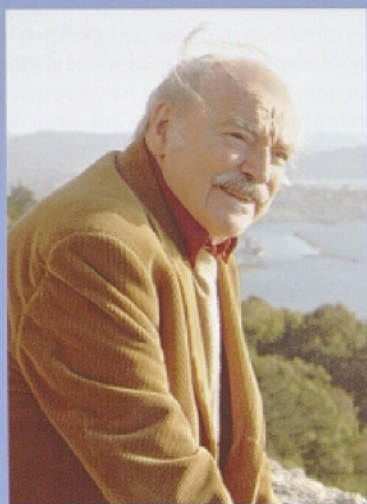
Steber zbirke je seveda Koledar za leto 2014, ki ga je uredil Jože Markuža. Spričo dejstva, da je Jadranski koledar v Trstu tiho izginil in da se Trinkov koledar posveča predvsem videmski pokrajini, ostaja Koledar GMD nezamenljiv letni almanah o zamejskem življenju. Poleg števila avtorjev in člankov o tem priča še dejstvo, da sta tudi letos našla v njem mesto pomembna dokumentarna sestavka, ki sta bila nekoč doma v Jadranskem koledarju: Slovenska bibliografija v Italiji, ki jo je za leto 2012 pripravila Ksenija Majovski iz Narodne in študijske knjižnice, in statistični pregled našega šolstva v treh šolskih letih (2011/12 – 2013/14), ki ga je pod naslovom Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji pripravila Norina Bogatec iz Slovenskega raziskovalnega inštituta. Letos šteje Koledar več kot 350 bogato ilustriranih strani.

Potem sta tu knjiga več avtorjev Domače slaščice, ki jo je uredila Mirjam Simčič, in otroška knjiga O polžku Izidorju in druge živalske zgodbe, ki jo je napisala Anamarija Volk Zlobec, ilustrirala pa Nejka Selišnik.

Posebno teži ima 23. zvezek zbirke Naše korenine. Gre za zbornik Nekdaj v starih časih, Spisi Rada Bednarika (1902–1975) in prispevki o njem. Uredili so ga Marija Češčut, Milan Jarc in Branko Marušič. O vsebini govori že podnaslov. Izboru spisov uglednega goriškega javnega in kulturnega delavca sledijo zgodovinske razprave o Bednarikovem življenju in delu, ki so jih prispevali Milan Jarc, Branko Marušič, Marko Tavčar in Boris Mlakar.

UMRL JE SLIKAR BOGDAN GROM

Na svojem domu v New Jerseyju, nedaleč od New Yorka, je 18. novembra preminil tržaški slikar, grafik, kipar, ilustrator in oblikovalec Bogdan Grom.

Rodil se je 26. avgusta v Devinščini pri Proseku. Kot član primorske emigrantske družine je živel v Zagrebu, Subotici, Beogradu in Ljubljani, kjer je študiral pravo, dokler ga niso med vojno aretirali Italijani. Nato je v Italiji študiral na likovnih akademijah

(Perugia, Rim in Benetke, kjer je leta 1944 diplomiral). Prvi dve povojni leti je poučeval risanje na gimnaziji na Ptujju, nato pa na slovenskem učiteljskišči v Trstu do izselitve v ZDA leta 1957.

Razstavljati je začel leta 1945, močno se je uveljavil v Trstu, zlasti pa v Ameriki. Do konca je bil mladostno živahen in radoveden, inovator, ki se ni branil tudi umetniške opreme veleblagovnic. Deležen je bil priznanj, monografij in velikih razstav. Zelo je bil navezan na Trst in Slovenijo. Kljub visoki starosti se je zadnja leta vračal v domače kraje tudi večkrat na leto. Decembra lani je imel veliko razstavo v Skladišču idej, ki ga je v Trstu uredila pokrajinska uprava. Maja letos je ravno tržaški pokrajini poklonil 25 svojih del. Še prej je svojo pozornost pokazal tudi do občine Zgonik.

PLOŠČA SPOMINA IN SPRAVE V SLIVNEM

V vasi Slivno, ki sodi v župnijo Šemopolaj (goriška nadškofija) in občino Devin - Nabrežina (tržaška pokrajina), je bila 1. decembra preprosta, a zelo pomenljiva slovesnost. Na pobudo jusarskega odbora, ki je edina organizacija v vasi in skrbi za ohranjanje domačih običajev ter za pobude v skupno korist, so na pročelju cerkve odkrili ploščo v spomin na vse domačine in domačinke, ki so med drugo svetovno vojno, a tudi po njej, padli v narodnoosvobodilni borbi, a tudi kot žrtve revolucionarnega nasilja. Na plošči so imena 14 borcev (še eno sicer po volji svojcev ni zapisano) in pa treh deklet - Marte Terčon, Vide Kralj in Rosande Kralj - ki so jih iz nikoli razčiščenih vzrokov umorili partizani.

Skoraj celotna vaška skupnost se je dopoldne zbrala pri maši, nato je ploščo blagoslovil domači župnik Jože Markuža. V imenu jusarskega odbora je Cirila Kralj poudarila, da je vaška skupnost premostila bolečo preteklost, gleda naprej, a ne pozablja in želi počastiti vse številne žrtve zaselka, ki še niso imele obeležja.

Pevovodja Ivo Kralj je kot najstarejši mož v vasi, edini še živeči domači partizan, a tudi brat po vojni umorjene Rosande čestital jusarskemu odboru za pobudo in pa za pravno dejanje, ki je edinstveno v zamejstvu. Vsi, ki so zapisani na tabli, je poudaril, so bili zavedni Slovenci, za vsemi smo žalovali in jokali.

48. PESEM JESENİ

V športnem centru Zarja v Bazovici je Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta 30. novembra priredila že 48. revijo pevskih zborov Pesem jeseni. Na odru se je zvrstilo 12 sestavov s Tržaškega. Letošnja revija je bila v znamenju več jubilejev, in sicer stoletnice rojstva pesnikov Vinka Beličiča in Alojza Kocijančiča ter 80-letnice zborovodje in skladatelja Adija Daneva. Obisk je bil množičen. Prisotne je nagovoril domači župnik Žarko Škerlj, ki je poudaril, da poteka revija na predvečer prve adventne nedelje. Pevcem je zaželel vztrajnosti, da bi še naprej peli ne le s pljuči in glasom, temveč predvsem s srcem.

Pred Pesmijo jeseni, ki je posvečena predvsem posvetni pesmi, je ZCPZ tudi letos priredila dva koncerta, posvečena sakralni glasbi, in sicer reviji zborov openske in devinske dekanije.

NOVE DUHOVNIŠKE MOČI - 2

Novički s tem naslovom iz prejšnje številke je treba dodati vest, da od septembra vsak dan mašuje v slovenščini v Ricmanjih hrvaški frančiškan p. Rozo Palič, ki ima tam ob nedeljah tako slovensko kot italijansko mašo s pridigo. P. Rozo s sodelavci v stavbi, ki obsega bivši samostan šolskih sester, nekdanje novo župnišče in dvorano Baragovega doma ustvarja novo redovno skupnost, povezano z Molitveno-biblično zvezo Bog je ljubav.

Zadnjič tudi ni bil omenjen salezijanec, upokojeni profesor sociologije v Rimu dr. Jože Bajzek, ki pa je že dalj časa duhovni pomočnik na Opčinah.

Eno leto mineva tudi, kar je bil posvečen stalni diakon, pastoralni sodelavec na Repentabru Gabriele Marucelli.

UMRL JE SALEZIJANEC VIKTOR GODNIČ

V Gorici je 30. novembra preminil salezijanski duhovnik Viktor Godnič. Rodil se je 3. januarja 1920 v Nabrežini in se sprva zaposlil v trgovski stroki, ljubil pa je nogomet in postal poklicni nogometaš. Igral je tudi pri moštvu Genoa v italijanski A ligi. Imel je tudi velik dar za slikanje in poezijo.

Leta 1946 je stopil med salezijance in bil leta 1955 posvečen v duhovnika. Kot član inšpektorije za italijanski severovzhod je služboval v dušnem pastirstvu in kot šolnik najprej v Venetu, nato na območju goriške nadškofije, tudi v rodni Nabrežini.

MISIJONAR OPEKA V GORICI

Marijan Markežič, Pedro Opeka in Jože Možina; desno: polna dvorana Kulturnega centra Ljubeč (foto Danijel Devetak).

Med svojo intenzivno potjo po Sloveniji je misijonar Pedro Opeka 22. novembra obiskal tudi Gorico. Lazarist, ki se je rodil v slovenski begunski družini v Argentini, na Madagaskarju pa opravlja prave čudeže ljubezni in solidarnosti, je privabil veliko množico, ki je tudi velikodušno sodelovala pri dobrodelni nabirki Za dostojanstvo Malgašev.

Po pevskem nastopu otrok iz glasbene šole Emil Komel pod vodstvom Damijane Čevdek in po pozdravih predsednice Kulturnega centra Ljubeč Franke Žgavec ter župnika Marijana Markežiča v imenu dekanije Štandrevž (tretji soorganizator je bil Krožek za družbeno-politična vprašanja Anton Gregorčič) se je z gostom pogovarjal časninar Jože Možina.

Hvaležnica 2013

V tržaški stolnici sv. Justa je bila 10. novembra tradicionalna Hvaležnica slovenskih vernikov tržaške škofije s slikovitim sprevedom darov zemlje, ki so jih ob darovanju predstavniki posameznih župnij ponesli pred oltar. Somaševanje s slovenskimi in nekaterimi italijanskimi duhovniki je vodil škof msgr. Giampaolo Crepaldi, ki je tudi pridigal (v italijanščini). Zelo dobro so bili zastopani skavtinje in skavti. Pel je združeni pevski zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov.

(foto KROMA)

DVA STENSKA KOLEDARJA

V času iskanja sinergij in ne vedno dobronamernega navijanja za združevanje zamejskih založb so nas naši duhovniki presenetili z izdajo dveh različnih stenskih koledarjev.

Zadruga Goriška Mohorjeva je izdala tradicionalni Naš koledar 2014. Mesece krasijo posnetki vitražev bazilike na Sv. Gori. Podatke o župnijskih uradih na ozemlju, ki ga v goriški, videmski in tržaški škofiji poseljujemo tudi Slovenci, so tokrat dodani podatki o koprski škofiji in večjih župnijah na mejnem območju Republike Slovenije, ob cerkvenih in italijanskih so označeni tudi slovenski državni prazniki.

Duhovska zveza iz Trsta pa je izdala oblikovno podoben koledar Gospodovo leto 2014, ki ga krasijo posnetki cerkva v tržaški škofiji, podatki zadevajo slovenske tržaške duhovnike, šolske sestre in vrsto medijev, za vsak mesec so označena tudi krajevna cerkvena praznovanja.

NOVA SEZONA SSG

Slovensko stalno gledališče v Trstu je 8. novembra začelo novo sezono, ki nosi skupni naslov Sledi srca, s premiero drame Plemena, ki jo je napisala sodobna angleška avtorica Nina Raine. Delo je režiral Matjaž Latin.

55. Cecilijanka

V polni veliki dvorani Kulturnega centra Lojze Bratuž v Gorici je bila v soboto, 23. novembra, zvečer in v nedeljo, 24. novembra, popoldne 55. revija pevskih zborov Cecilijanka, ki jo prireja Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice. Letos je bila posvečena pesnici Ljubki Šorli ob 20-letnici smrti. Zborov, ki so nastopili, je bilo skupno 17. Glavnina jih je bila iz Goriške, kot se dogaja že vrsto let, pa so sodelovali tudi nekateri zbori iz Tržaške, Benečije, Koroške, matične Slovenije in pa italijanski sestav iz Ronk.

Sobotni večer je uvedel nagovor ravnateljice Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel Alesandre Schettino, v nedeljo popoldne pa je prisotnim spregovorila predsednica Zveze slovenske katoliške prosvete Franka Padovan.

Nekaj posnetkov številnih zborov, ki so nastopili na letošnji Cecilijanki, je v svoj objektiv ujel Damijan Paulin.

KOMEN IN ŠKRBINA V ZNAMENJU JOHNA EARLA

V Škrbini pri Komnu je bila 11. novembra že 16. slovesnost v spomin na padle in pobite primorske padalce. Najprej je vojaški kaplan Milan Pregelj daroval zadušnico v domači cerkvi. Posebej se je spomnil padalca Stanislava Simčiča, ki je preminil 11. februarja, in pobudnika slovesnosti ter vsakoletnega govornika v Škrbini, angleškega vojnega veterana ter časnikarja Johna Earla, ki nas je zapustil 19. septembra.

Oba sta bila v središču pozornosti tudi med slovesnostjo pred spominsko ploščo na Fakino-vi domačiji, ki je sledila. Med komemoracijo so spregovorili komenski župan Danijel Božič, sin Stanislava Simčiča Srečko, britanski veleposlanik v Ljubljani Andrew Page, ki je govoril slovensko in se po petih letih poslavlja od Slovenije, veleposlanik David Lloyd, ki je Sloveniji služboval v letih 1997-2000, sin Johna Earla Lawrence (oba je iz angleščine prevajala Nataša Stanič), major Matthew L. Manning za ameriško veleposlaništvo v Ljubljani in ameriški veteran Bob Plan iz Trsta.

Spored, ki ga je povezovala Anči Godnik, so povzdignili trobilni kvartet Pihalnega orkestra Komen, harmonikar Veselko, trije dijaki Jadranskega zavoda Združenega sveta iz Devina s svojimi recitacijami, častna straža Slovenske vojske in praporščaki. Na začetku je bilo polaganje vencev, na koncu pa družabnost v stari šoli v priredbi gostoljubnih domačinov.

Že 8. novembra pa je bil v okviru spominskih pobud v Kulturnem domu v Komnu večer, posvečen Johnu Earlu. Uvedel ga je domači mešani zbor Cominum pod vodstvom Ingrid Tavčar. Uvodne in sklepne besede je podal komenski župan Danijel Božič, večer pa je povezoval časnikar Ivo Jevnikar, ki je za začetek podal tudi prikaz življenja in dela Johna Earla.

Britanski veleposlanik Andrew Page se je poklonil rojaku kot žlahtnemu predstavniku prejšnje generacije javnih delavcev. O prvi navezavi stikov med Earlom in domačini v Komnu in Škrbini je spregovoril Emil Švara, medtem ko je brat pogrešanega padalca Miloša Adamiča Stojan Fakin podčrtal Earlove zasluge za poznavanje in rehabilitacijo primorskih padalcev. V angleščini je nato govoril nekdanji britanski veleposlanik v Ljubljani David Lloyd, ki je od začetka podprl spominske slovesnosti v Škrbini. Njegov nastop je prevajala Nataša Stanič, ki je nato obudila še svoje spomine na stike z Earlom, zlasti ob prevajanju njegove knjige *Cena domoljubja v slovenščino*.

O stikih s Slovenci v Trstu in o Earlovem odprtem značaju je spregovoril odgovorni urednik Primorskega dnevnika Dušan Udovič, Earlove raziskave o primorskih padalcih in britanskih misijah na Primorskem pa je v sodobno zgodovino pisje uvrstil tržaški zgodovinar Gorazd Bajc.

Nazadnje se je vsem zahvalil in se kot sin poklonil svojemu očetu še Lawrence Earle.

(foto: Igor Gregori)

Britanski veleposlanik v Sloveniji Andrew Page govori na slovesnosti v Škrbin.

Knjige

Vilma Purič
Brez zime

Naslov zadnjega dela Vilme Purič najprej oplazi uho z rezkim, hrpavim zvokom besedne zveze *Brez zime*. Nato pritegne pozornost skrivnostno temna platnica romana (oblikoval jo je Danilo Pahor), na kateri izstopa polzastrt bled obraz elegantno oblečene mlade ženske z živo vijoličnimi ustnicami. Ob drugem branju romana si skušam razjasniti, zakaj je zgodba glavne junakinje Lane zgodba enega dolgega poletja brez zime. In šele tedaj se asociativno spomnim knjige nordijske pisateljice Sigrid Undset *Plesala je eno poletje*, ki se odvija v Firencah in pripoveduje o doživetjih in ljubezni dekleta, ki ne prenese teže življenja in se naposled odloči za usodni korak.

Lana doživlja svoje življenjsko poletje v zaljubljenosti, preko materinstva in družinskega življenja, vse do vrhunca zgodbe, ki obenem pomeni njen sklep. Življenjska zgodba, kot toliko drugih, a ne po naključju postavljena v Trst. Ta dogajalni prostor se zarisuje takoj na začetku kot literarni topos pripovedne proze na zahodnem robu slovenskega prostora, kamor se z vso pripovedno samosvojestjo umešča tudi delo Vilme Purič. Neobičajno ime junakinje naj nas ne moti. Pisateljica postavlja Lanino usodo na filigransko izrisano kulise obmorskega mesta, kjer se človeško preobraža v živalsko in se uteleša v metulju, ki je iz osrednje pripovedi rumeno rdeče priletel na zadnjo platnico. Tam obstane kot metafora – v opomin in spomin bralkam in bralcem.

Takoj na prvih straneh se Trst kaže v svoji posebni luči: »... to mesto vrši žuželkasto, čeprav v njem skoraj ni

več žuželk, letečih pa sploh ne. V neznano so odfrleli komarji, poniknile so pikapolonice, izumrle so čebele, še metulji so odjadrali drugam. Izgnali so jih strupeni plini, pomorili diditiji, pogoltnili golobi. Zato nihče ne maha za muhami. Zato lahko vsakogar vzame spanec, v katerega zaide izsanjan monolog posušenega srca.«

Pisateljica v tem slogu ustvarja povedi, ljubi parataksa, niza paralelizme, uporablja personifikacije, tke nove izraze, njeno jezikovno novatorstvo ji sproti nastavlja jezikovne zanke. »V tem svetu majhnih krogov, kjer se dnevi vrtijo okrog prometnih zamaškov, je težko najti pravo zgodbo,« piše pripovedovalka, ki pa jo je našla, ali pa je zgodba našla njo, čeprav na začetku... »zgodba ne povleče. Miruje.« Nato se pripoved požene iz začetne ljubezenske idile v pripoved o pričakovanju, materinstvu in vsakdanjosti prikupne zaposlene mlade ženske. Obdane od prijateljic, znancev, kolegov, ženske, ki s težavo tke vsakdanje družinske odnose z možem, materjo, zlasti pa s hčerkico Mijo. Gre za zgodbo z napako, za zgodbo žarečega poletja, ki se zalomi ob nagibu v jesen oziroma zimo.

V romanu so natančneje izrisani ženski liki, npr. prijateljica Vivjana, ki v najdaljši noči, na silvestrovo, doživi šok ob nezvestobi zaročenca, življenjsko praktična mati Mara, ki skrbi za Lanino hčerkico Mijo, prav tako skrbna pediatrinja, ki skuša minimizirati pomen Mijinega joka. Kaj pomeni to boleče tuljenje, neutolažljiv jok, na katerega Lana ne zna primerno reagirati? Posebno ob hčerki Lana začuti svojo nesposobnost, neustreznost ... živeti. Težko ji je sestaviti arhitekturo dneva, že v prvih poglavjih je čutiti njen *mal du vivre*. Ko tako ob prihodu k

materi na vas gleda razsvetljene kraške ganke, se ji celo utrne trpka, nenavadna misel o cvetenju bršljank: »Kakšno brezvezno početje: riniti po vsej sili v nebo.«

Moški liki so manj prisotni, oddaljeni. Tu mislim na postopno nerazumevanje Laninega moža Dimitrija, pa tudi na njegovo psihološko oddaljevanje, ki se razkriva tudi v fizični oddaljenosti, pogojeni od delovnih priložnosti v Milanu. Edino na koncu je prgišče besed, iz katerih prenikne možnost življenjskega poguma, povezanega z ljubeznijo Laninega očeta (o katerem pa ne izvemo nič drugega).

Roman je nadvse aktualen in tako tipično tržaški, saj o mestnih prebivalcih beremo, da »... živijo brez frenezij in dan odmerjajo drugače (...) Posedajo v parku. Ždijo na klopici, med zelenjem razprejo časopis, odbirajo novice, urejeno jih skladiščijo v spomin in imajo občutek, da so vse že enkrat videli in da se bo vse še enkrat ponovilo.« Morebiti je prav ta *déjà vu* globoko zaznamoval Lanino občutje sveta, njeno zamujanje, njeno utrujeno doživljanje tudi lepih trenutkov. V tem obmorskem mestu se Lana ne zna pognati k soncu, to pa bi bilo mogoče samo v duhu globoko solidarne medčloveškosti in socialne odprtosti, ki ne sloni na oživljanju ustaljenih, večkrat izpraznjenih ritualov.

Kot že rečeno, je prava posebnost pripovedni slog, ki ga včasih karakterizirajo pomanjševalnice, saj ob *strehah in strehica, cestah in cestica, galebica* včasih tudi bolečina postane *bolečnica*, zlasti pa barve, vonji, cvetje in drobni oblačilni detajli. Ob pestrosti metaforike sem pomislila na Arcimboldove slike. Vilma s krepkimi pripovednimi zamahi nanaša na besedno platno barve

rož, rastlin in oblek, slika cvetje od orhideje, sončnice, marjetic in aster, vrtnic, lilij in hortenzij do oleandra, v njihov vonj pa vpleta prijetne in manj prijetne vonjave. Njene strani dišijo zdaj po vanilji, tekoči čokoladi, kokosovem pecivu, cimetu in zeliščih, zdaj po marsejskem milu, kafri, osmojenih ribjih luskah in znoju. Slika je polna, prekipevala, bogata.

Posebno omembo si zasluži pisani živalski svet, ki v tekstu oživilja, simbolizira ali pa enostavno dopolnjuje človeškega. V besedilu se pogosto pojavljajo ptice, ribe, zdaj črni maček, zdaj kača, zdaj pikapolonica, v gorskem svetu gams, zdaj medved, ki ne bo preživel zime. Že na začetku, ko Lana in Dimitrij doživita ljubezensko noč v miramarskem parku, beremo: »V zraku je dišalo po živalih, kot bi jih bilo tu v bližini na tisoče, na tisoče.« Tedaj se v grozdih v paviljonu izrišejo frfotajoče podobe metuljev in že tedaj se Lani zazdi, pravzaprav ne samo zazdi ...» Naenkrat je v telesu zaslišala rahlo prhutanje in postalo ji je jasno, da je v njej še nekdo.« In nato v njenih sanjah zaprhuta metuljeva ženska, ki izgine. V kafkovski preobrazbi junakinje in v njeni depresivni obsedenosti je srž pripovednega razpleta, ki se zaključi v zimskem vrtincu belih snežink. Ali metuljev. Na to podobo se opira tudi interpretacija Loredane Umek v spremni besedi z naslovom *Beli metulj v zimi*.

Kot v poeziji absurda preraščajo živali v simbol človeške ogroženosti. Naj navedem nekaj slikovitih metafor: »Kot kača sredi trave se je razlezla noč. – ... škrebljanje na dnu možganov, ki se ji je zdelo kot žuželkasto brenčanje. – ... zazrla se je v Lano in v njej videla belo ptico, ki prezgodaj vzleti iz gnezda in krožno poletava na modrini neba. – Lana je opletala za koraki in svoje misli obešala na krokarje. – ... nekateri se vzpenjajo skakaje kot kobilice, drugi se prestopajo kot s kurjimi tacami. – Sedaj je pokazal svoj pravi obraz – banalnega prašiča. Tak se je rodil, šibek pred čarom dekliškega mesa, ženska ga je uročila (...), ga oslepila z dekoltejem,

ki se kaže pod tisto kačasto glavo, v kateri ni nič. – Kam naj sedaj ona gre s to krastačo v prsih?«

Roman Brez zime skozi orošeno kukalo mesta v zalivu opozarja na pretresljiva življenjska vprašanja, značilna za sodobni čas. Vprašanja, ki jih običajno naša skupnost ne načenja, jih spregleduje, so pa del našega vsakdana: občutek brezperspektivnosti, odtujenost, življenjska izgorelost. Morda pa bi le kazalo lotiti se problematik, ki jih Puričeva razgalja z veliko občutljivostjo. Njena junakinja Lana se giblje v tržaškem okolju, a njeno ime govori o tem, da bi to bila lahko tudi zgodba ženske, ki živi v Ljubljani, v kakem drugem evropskem mestu, ali celo v kakem ameriškem vele mestu.

Majda Artač

Esejistično razmišljanje Zapleti v vijugah časa

Petdeseta knjižna publikacija
Leva Detele

Pri ljubljanski založbi VED je pred kratkim izšla petdeseta knjiga na Dunaju živečega pisatelja Leva Detele. Pod naslovom *Zapleti v vijugah časa* razmišlja v slovenščini in v nemščini pišoči avtor o nekaterih poglavitnih temah in problemih današnjega kriznega časa in o travmah nič manj obremenjujoče polpreteklosti. Detelov panoramski pregled »nevarnih« političnih in duhovnih razmerij vodi, kot pove podnaslov dela (Moja soočanja z Edvardom Kocbekom in najboljšimi imeni literature ob izzivih za nujni duhovni preobrat sredi vsesplošne krize vrednot), iz travmatizacij v drugi svetovni vojni skozi »vijuge nepremagane polpreteklosti« nekdanjega enostrankarskega in represivnega jugoslovanskega sistema naravnost v povečane protislovnosti današnjega slovenskega in svetovnega kapitalističnega utripa. V štiridesetih esejijskih poglavjih se Detela zavzema za nov human pristop k sočloveku v pluralistični, demokratični in tolerantni družbi.

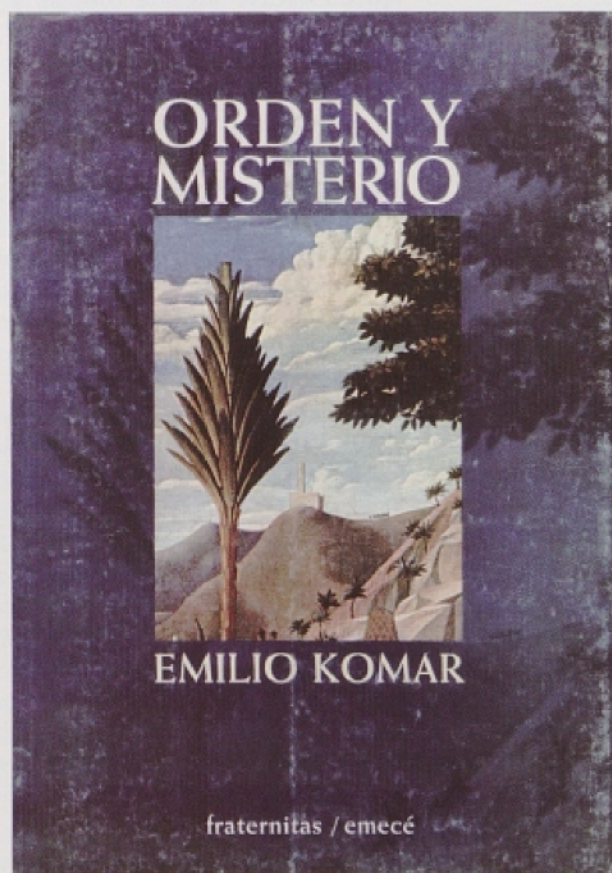
Avtor v novi knjigi ugotavlja, da se kljub zlomu nekdanjih avtoritarnih komunističnih pa tudi fašističnih režimov sredi današnje diktature globalnega velekapitala tudi v Evropski uniji nevarno oži prostor svobodnega razmišljanja in delovanja.

Vsebinsko knjige nakaže tudi moto, ki je odlomek iz pesmi znane nemškega avtorja Günterja Eicha: »Predramite se, zakaj vaše sanje so slabe. / Bodite neprijetni, bodite pesek in ne olje v kolesju sveta!« Tak »pesek« v kolesju sveta je bil za Detelo poleg nekaterih drugih uglednih slovenskih in svetovnih imen slovenski pesnik, mislec in politik Edvard Kocbek – in to kljub napakam in naivnemu pričakovanju uresničitve idealne Utopije, v katero se je ujel.

Detela ob analizi splošnega svetovnega in slovenskega trenutka nakaže svojo lastno pisateljsko in duhovno pot. Piše tudi o tržaški slovenski problematiki, nastanku revije Most, se s simpatijo spominja velikega pobudnika povojnega slovenskega kulturnega življenja v Trstu profesorja Jožeta Peterlina in pionirskih povezovalnih vseslovenskih potez študijskih dni slovenskih izobražencev v Dragi. Vendar se ne izogne prikazu temnih strani preteklosti, ki jo je doživel na lastni koži, in poroča o udbaškem preganjanju drugače mislečih, nestrpnem vmešavanju v idejno drugače usmerjene protagoniste, o izpodkopavanju tal tako imenovanemu »razrednemu« nasprotniku. V zaključnem štiridesetem poglavju Detela kljub trpkim značilnostim časa vseeno izrazi upanje, da so v Sloveniji zdrave korenine, iz katerih se bo dvignila v novi čas in otrsela »suženjstva, porojenega iz slabih sebičnih navad in razprtij«. Ivo Antič je v spremni besedi h knjigi zapisal, da se »ob formalni in tematski širini te esejistike, ki se z živo tekočo besedo in z nepodkupljivo ostrino dotika vseh najbolj žgočih ran slovenstva kot etnoidentitete, mimogrede ponuja znano vprašanje o razmerju med poezijo in esejem v okviru iste avtorske pisave«.

Bogato darilo iz Argentine

Sposredovanjem argentinske Slovenke Mirjam Oblak smo prejeli zavitek 21 knjig slovenskega filozofa in pisatelja dr. Milana Komarja. Knjige nam je velikodušno darovala *Fundación dr. Emilio Komar* iz Buenos Airesa. Publikacije, ki smo jih prejeli, je izdala založba *Ediciones Sabiduría Cristiana* in so napisane v španščini. Knjige so v glavnem prepis predavanj, ki jih je dr. Komar imel za študente filozofije in filozofskih tečajev, namenjenih širši javnosti.

Orden y misterio. Buenos Aires : Emecé Editores, 1996

Sledeče publikacije so izšle pri založbi *Sabiduría Cristiana*:

- Curso de metafísica 1972–1973
- Inmanencia y trascendencia. - 2008
- Curso de metafísica 1972–1973

- II. Participación y presencia. - 2008
- Curso de metafísica 1972–1973
- Primacía de la contemplación. - 2008
- Curso de metafísica 1972–1973
- Acto, potencia, devenir. - 2008
- Curso de metafísica 1972–1973
- Sustancia y accidente. - 2010
- Curso de metafísica 1972–1973
- Esencia y existencia. - 2010
- Curso de metafísica 1972–1973
- Causalidad. - 2011
- Transcendentales. - 2011
- La vida intelectual. - 2001
- Los problemas humanos de la sociedad opulenta. - 2001
- Modernidad y posmodernidad. - 2001
- El tiempo humano. - 2003
- El tiempo y la eternidad. - 2003
- El nazismo. - 2005
- El fascismo. - 2005
- Criptoidealismo en la cultura contemporánea. - 2006
- El silencio en el mundo. - 2006
- La verdad como vigencia y dinamismo. - 2006
- La estructura del diálogo. - 2007
- La eutanasia de Dios. - 2012
- El optimismo cristiano. - 2012

Naj se ob tej priložnosti zahvalimo pridni in zvesti sodelavki naše knjižnice Mirjam Oblak, ki srčno skrbi in vztrajno zbira slovenski argentinski zdomski tisk ter tako bogati naš knjižni fond.

Med iskanjem knjig dr. Komarja smo za pomoč zaprosili tudi pisatelja Zorka Simčiča, katerega smo zatem seznanili z lepim knjižnim darom iz Argentine. Pisatelj Simčič nam je ob tem ponudil knjige dr. Komarja, ki so izšle v slovenščini; tako bomo imeli popolnejšo knjižno ponudbo Komarjevih del. Tudi njemu izrekamo zahvalo za ponujeno gradivo.

Gospodu Simčiču pa iskreno čestitamo ob prejetju letošnje Prešernove nagrade in mu želimo veliko zdravja, da bi še naprej bogatil slovensko književnost s svojimi pisateljskimi deli.

Za smeh in dobro voljo

Šef praznuje rojstni dan, zato mu podrejeni pripravijo manjšo zakusko. Šef pove nekaj šal, vsi se zabavajo, le Peter se ne smeji. Pa ga vpraša šef:

»Peter, zakaj se pa ti ne smeješ mojim šalam?«

»Ker mi ni potrebno. Čez mesec dni grem v penzijo.«

Upravni odbor ameriškega podjetja je razpisal nagrado v višini 10.000 dolarjev za najboljši predlog, kako bi podjetje prihranilo pri proizvodnih stroških. Prvo nagrado je dobil mlad urednik, ki je predlagal, naj bi v prihodnje nagrada znašala samo petsto dolarjev.

Na zavodu za zaposlovanje. Razgovor med uradnikom in brezposelnim:

»In zakaj bi želeli postati smetar?«

»Zato, ker smeti pobirajo le ob sredah!«

Odvetnik svoji novi stranki:

»Najprej vam moram pojasniti, da sem zelo dober odvetnik, toda tudi zelo drag. Za dva odgovora na zastavljeni vprašanji vam bom računal štirideset tisoč evrov.«

»Kaj ni to malo preveč?« vpraša stranka.

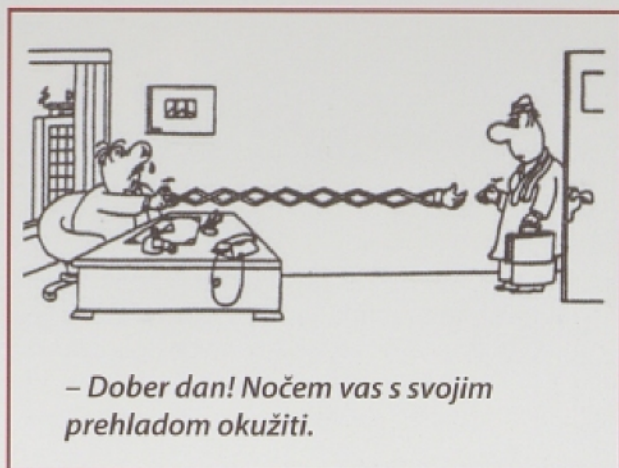
»Mogoče res, toda vam je ostalo samo še eno vprašanje.«

- Psa bom prodal.

- Ali je hud?

- Saj še ne ve.

- Dober dan! Nočem vas s svojim prehladom okužiti.

- To mesto je nekaj strašnega. Vse, kar sem danes zaslužil, so mi ukradli.

- Koliko pa si danes zaslužil?

- Dve denarnici in tri ročne ure.

- Ali si že bil v Pekingu?

- Še ne.

- Potem pa gotovo poznaš Janeza Kalana. On tudi še ni bil tam.

- Kje pa je Jože?

- Kaj ne veš? Umrli je.

- Kaj pa mu je bilo?

- Gripo je imel.

- Hvala Bogu, da ni imel kaj hujšega.

- Dragica, ali bi jokala, če bi jaz umrl?

- Jokala bi, jokala. Saj veš, da jokam za vsako neumnost.

- Ti, ali že veš, da je Tine zaprt?

- Menda ja ne! Zakaj pa?

- Eh, žalostno! Predolgi prsti in prekratke noge.

»Kako je bilo s tvojimi koncerti?« vpraša prijatelj poprečnega pevc.

»Prav dobro, le v Celju je bila dvorana skoraj prazna.«

»Razumljivo. Tam si že enkrat pel.«

Ste poravnali naročnino?

Celoletna naročnina 30,00 €.

Letalska pošta: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Poštni račun: 11131331; uprava Mladike, Ulica Donizetti 3 v Trstu (pon.-pet. med 9. in 17. uro).

Bančni račun: Zadrúžna kraška banka – Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 5089 2802 2010 1000 0016 916 ; SWIFT: CCRTIT2TV00).

MLADIKA

v novem letu 2014

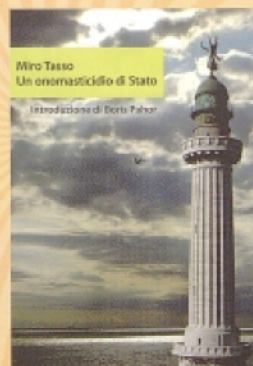
Vsem, ki bodo naročnino 2014 poravnali do 31. januarja 2014, darujemo po izbiri eno od publikacij, ki so tu navedene (po razpoložljivosti zaloge posameznih knjig). Naročnino lahko poravnate po našem poštnem računu 11131331 ali pa tudi osebno na upravi Mladike, Ulica Donizetti 3 v Trstu od ponedeljka do petka med 9. in 17. uro.

Plačniki v tujini lahko plačate s čekom ali po banki na: **Zadružna kraška banka – Banca di Credito Cooperativo del Carso** (IBAN: IT58 S089 2802 2010 1000 0016 916 - SWIFT: CCRIT2TV00).

Št. 1

John Earle
CENA DOMOLJUBJA

Št. 2

Miro Tasso
UN ONOMASTICIDIO
DI STATO

Št. 3
Lida Turk
NENAVADNE ZGODBE
LIPETA KOSCA

Št. 4

Jana Kolarič
ZIMA Z
OGNJENIM ŠALOM

Št. 5

Vesna in Erika Cunja
TRDOGLAVČEK TOMAŽ